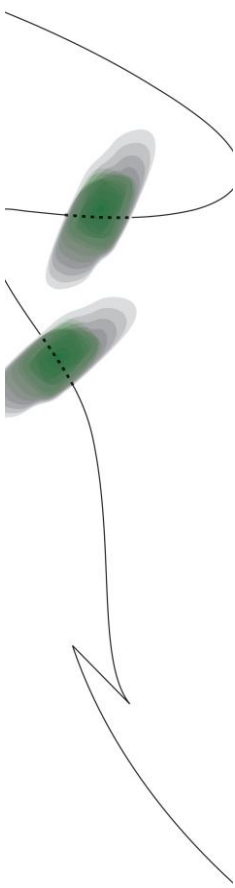

Bachelor Thesis

Verhalen over technologie

Een kwalitatief onderzoek naar sekseverschillen ten opzichte van ervaringen met huishoudelijke apparaten door het leven van ouderen heen

Auteur: Theresa I. Blässe

Faculteit: Gedragwetenschappen

Opleiding: Psychologie

Begeleiders: Dr. G.J. Westerhof & Dr. C. Bode

Plaats: Enschede, Nederland

Datum: 28 juli 2011

Abstract

Older people have witnessed a lot of changes in technology during their lifetime. The style of living is very different to the one 60 years ago. Especially the progress and development in home equipment during the last decades made life more comfortable. The adaption to these developments is more easily if older people want and can use it.

The present study investigated qualitatively the experiences and opinions of older people about the changes and progress in home appliances and their use with it. Therefore, data were collected by use of a semi-structured interview. Thus, 30 elderly people within a range of 65 to 80 years of age were conducted, belonging to the 'silent' generation. The mean of age was 72 with a standard deviation of 4.5. Using the grounded theory approach, content analysis of the reports by the participant showed that the use of newly developed home appliances was experienced different between men and women.

For men, home equipment newly developed within the 50s and 60s was less important than for women. Women experienced that the washing machine and the fridge are the most important home appliances in those decades. Still up to date, both, men and women evaluate these inventions as comfortable and timesaving.

During the time, elderly people have experienced the use of further home equipment as convenient, too. Women get more time for doing other activities. In contrast, men have mainly noticed a fast development of home equipment on the market. These changes did not stop but they are going on up to date. Furthermore, both sexes experience negative characteristics of home equipment: especially women detect unpractical appliances whereas men detect when appliances are fragile and break down.

However, men experienced that the dishwasher and the microwave, which stand for more recent home appliances, are very useful. The use of both equipments is found to make housekeeping much easier. In contrast, for most women a microwave is even more necessary than a dishwasher. A dishwasher becomes more useful until the family gets larger. Nowadays, particularly the men are more interested in new useful appliances which will be launched to the market in the future than the women. However, men and women make no intention to buy a certain new home appliance within the near future. They would rather replace a broken old with a new one.

This study supports existing literature about the use and experiences of older people with newly developed home appliances. Further, the study presents a new understanding of life stories between men and women that belong of the 'silent' generation in regard to the development of new home appliances. These findings can be used to fit home appliances to elderly people as the target group.

Samenvatting

Oudere mensen hebben een aantal technologische veranderingen in hun leven meegemaakt. De wereld ziet er vandaag heel anders uit dan zestig jaar geleden. Zo hebben ze andere ervaringen met elektrische apparaten opgedaan dan de jeugd van tegenwoordig. Het gebruik van huishoudelijke apparaten kunnen het leven vergemakkelijken, mits de ouderen er mee kunnen en willen omgaan.

Dit onderzoek brengt de ervaringen met en meningen over veranderingen door huishoudelijke apparaten in het leven van ouderen in kaart. De data werd verzameld met behulp van semigestructureerde interviews. Daarvoor werden 30 ouderen tussen 65 en 80 jaar benaderd, behorend tot de 'stille generatie'. De gemiddelde leeftijd van deze groep is 72 jaar met een standaardafwijking van 4,5. Met behulp van de gefundeerde theoriebenadering liet de inhoudsanalyse zien dat mannen en vrouwen verschillende ervaringen, belevingen en meningen hebben als het gaat om het gebruik van huishoudelijke apparaten.

Mannen beleefden huishoudelijke apparaten in de jaren vijftig en zestig nu als minder belangrijk dan vrouwen. De wasmachine en de koelkast worden nu als bijzonder belangrijke huishoudelijke apparaten in de jaren vijftig en zestig beschouwd en vooral door vrouwen als praktische en tijdbesparende apparaten beoordeeld.

Door de jaren heen ervoeren ouderen ook het gebruik van andere huishoudelijke apparaten als aangenaam. Vrouwen kregen meer mogelijkheden voor andere bezigheden doordat ze tijd wonnen. Mannen daarentegen namen vooral een snelle ontwikkeling waar van huishoudelijke apparaten die op de markt kwamen. Deze veranderingen blijven niet staan maar gaan verder tot op het heden. Negatieve kanten van een apparaat ervaren beide geslachten: Onpraktische apparaten worden vooral door vrouwen ervaren, dat ze kapot kunnen gaan door mannen.

De magnetron en de vaatwasser, representeren recente huishoudelijke apparaten, hebben vooral voor mannen een grote betekenis. Ze hechten aan beide apparaten evenveel betekenis om huishoudelijke werkzaamheden te vergemakkelijken. Vrouwen vinden in hun leven een magnetron noodzakelijker dan een vaatwasser. De vaatwasser wordt noodzakelijker gezien naarmate de afwas in de huishouding groter wordt.

Voor mannen kunnen zich voorstellen een nieuw, nuttig apparaat te kopen dat in de komende jaren op de markt verschijnt. Zo staan mannen meer open voor nieuwe huishoudelijke apparaten dan vrouwen. Toch zijn zowel mannen als vrouwen vandaag de dag niet van plan om een bepaald huishoudelijk apparaat in de nabije toekomst te kopen.

Door de narratieve benadering worden uitkomsten opgespoord die al bestaande literatuur ondersteunen over gebruik en mening van ouderen met huishoudelijke apparaten. Verder worden nieuwe inzichten verkregen in de levenslopen van mannen en vrouwen uit de ‘stille generatie’ ten opzichte van de ontwikkelingen van huishoudelijke apparaten. Hierdoor kunnen huishoudelijke apparaten beter aangepast worden op ouderen als doelgroep.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	8
1.1 Technologische ontwikkelingen algemeen (periode)	8
1.2 Verspreidingen van bepaalde ontwikkelingen van huishoudelijke apparaten	8
1.3 Omgang met huishoudelijke apparaten	9
1.4 Narratieve benadering	10
1.5 Relevantie van ouderen als doelgroep	10
1.5.1 Verschillen tussen mannen en vrouwen	12
1.6 Relevantie van dit onderzoek	13
1.7 Doel	14
2. Methode	15
2.1 Procedure	15
2.2 Respondenten	16
2.3 Interview	19
2.3.1 Huishoudelijke apparaten	20
2.4 Analyse	22
3. Resultaten	25
3.1 Belangrijkste huishoudelijke apparaten in de jaren vijftig en zestig	25
3.1.1 Betekenis/Waardering van de belangrijkste huishoudelijke apparaten	26
3.1.2 Waarneming van de opkomst van de belangrijkste huishoudelijke apparaten	28
3.2 Algemene ervaringen en waargenomen verandering in de levensloop	29
3.2.1 Algemene ervaring met het gebruik van huishoudelijke apparaten	29
3.2.2 Waargenomen verandering samengaand met huishoudelijke apparaten	32
3.3 Recente huishoudelijke apparaten	34
3.3.1 Redenen voor/tegen de aanschaf van een vaatwasser	35
3.3.2 Beoordeling over het gebruik van een vaatwasser	37
3.3.3 Reden voor/tegen aanschaf van een magnetron	38
3.3.4 Beoordeling over het nut en de noodzaak van een magnetron	40
3.4 Mening over toekomstige aanschaf van een huishoudelijk apparaat	42
4. Conclusie en discussie	44
4.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen	44
4.1.1 Beantwoording van de eerste onderzoeksvraag	44
4.1.2 Beantwoording van de tweede onderzoeksvraag	45
4.1.3 Beantwoording van de derde onderzoeksvraag	47

4.1.4 Beantwoording van de vierde onderzoeksvraag	47
4.2 Discussie	48
4.3 Beperkingen van dit onderzoek	52
4.4 Aanbevelingen	54
Referenties.....	56
Bijlagen	60
Bijlage I Informed consent.....	60
Bijlage II Interviewschema.....	62
Bijlage III Bezit vaatwasser	66
Bijlage IV Bezit magnetron	67

1. Inleiding

1.1 Technologische ontwikkelingen algemeen (periode)

De tijd staat niet stil en met haar gaat de technologische ontwikkeling voort. Bijna iedere dag wordt een nieuw, technologisch apparaat ontwikkeld. Het is een voortdurend proces van ontwikkeling en hervorming. Als men terugkijkt, is het moeilijk één tijdstip vast te leggen dat als oorsprong van technologische ontwikkelingen kan worden genoemd. De mensheid streeft al lang naar het omzetten van ideeën naar uitvindingen. Eén belangrijke verandering die onze huidige samenleving beïnvloedt, kan worden gezien in de tijd na de Tweede Wereldoorlog. De meeste geschiedkundigen legden in deze periode het begin van de consumptiemaatschappij in West-Europa vast (Orland, 1998). Volgens de literatuur zijn er diverse toepassingsgebieden die door belangrijke vernieuwingen beïnvloedt werden, zoals automobilititeit en informatie- en communicatietechnologie (Jakobs, Lehnen & Ziefle, 2008).

Dit onderzoek beperkt zich tot één van deze gebieden, namelijk private huishoudens. Daarin vonden een aantal maatschappelijke veranderingen plaats: In de jaren vijftig en zestig verkortte de werkweek en steeg het inkomen van de mensen (König, 2000). Daardoor hadden ze meer mogelijkheden om techniek in huis te halen. De nieuwe elektrische hulpmiddelen kon niet iedereen veroorloven, maar in der loop der jaren kwamen ze in steeds meer huishoudens terecht. Deze verandering naar een post materialistische samenleving in de jaren zestig en zeventig had diverse invloeden op het leven van individuen (Inglehart, 1985). In hoeverre de individuen de technologische veranderingen in de huishouding door hun leven ervoeren en waarderen zal in dit onderzoek worden benaderd.

1.2 Verspreidingen van bepaalde ontwikkelingen van huishoudelijke apparaten

Hier zal kort een aantal elektrische huishoudelijke apparaten worden genoemd die voor en na de Tweede Wereldoorlog op de markt en in private huishoudens kwam. De volgende jaartallen richten zich op de verspreidingen van huishoudelijke apparaten binnen Duitsland. In Nederland komen de verspreidingen ongeveer op hetzelfde neer.

In het begin van het 20^e eeuw begon de electricificatie van huishoudens en in de jaren twintig waren de meeste huishoudens van stroom voorzien (König, 2000). Zo was aan de basis voor een aantal elektrische apparaten voldaan dat in de huishoudens als hulpmiddelen zou fungeren. Het was mogelijk huishoudelijk werk door technologische hulpmiddelen te

ondersteunen of zelfs te vervangen. Vele technologische ontwikkelingen kwamen op de markt maar werden pas jaren later in de meeste huishoudens geïntegreerd.

Het elektrische fornuis, de koelkast en de koffieautomaat waren een van de eerste technologische ontwikkelingen die op de markt kwamen (rond 1930). Pas in 1960 werd het fornuis in de meeste huishoudens opgenomen. Rond 1963 werd de koelkast in 50% van de huishoudens gebruikt (König, 2000). De doorbraak van de koffieautomaat was pas rond 1970.

Ook de broodsnijmachine en de vaatwasser kwamen redelijk vroeg op de markt, namelijk rond 1930. De vaatwasser kwam rond 1950 in de eerste huishoudens terecht. Het percentage nam tot 1991 naar slechts 27% toen (Orland, 1998). Ook de broodsnijmachine werd nog lang niet in alle huishoudens opgenomen. Rond de jaren vijftig kwam de magnetron op de markt. Pas in de jaren tachtig verspreidde ze zich in de meeste huishoudens en in 1993 had bijna de helft van de huishoudens een magnetron (König, 2000).

De verspreiding van de centrale verwarming vond tussen de jaren 1960 en 1980 plaats. Binnen de periode is ook de wasmachine in de meeste huishoudens gekomen. Beide apparaten kwamen al eerder op de markt maar werden maar langzaam in de huishoudens geïntegreerd. In 1965 had 50% van de bevolking een centrifuge en in 1962/63 had meer dan 25% een wasmachine. 8,6% van de huishoudens had een volautomatische wasmachine. Rond 1980 hadden de meeste huishoudens een wasmachine, het duurde tot 1990 voor de meeste huishoudens een volautomatische wasmachine hadden (König, 2000).

Verschillende huishoudelijke apparaten werden in de huishoudens opgenomen en gebruikt. In het volgende hoofdstuk zal worden ingegaan op de omgang van mensen met huishoudelijke apparaten en welke factoren voor het gebruiken ervan een rol kunnen spelen.

1.3 Omgang met huishoudelijke apparaten

De integratie van elektrische apparaten in de huishoudens bood een aantal mogelijkheden en veranderingen. De gewenning en traditie van de verzetting van huishoudelijk werk werd beïnvloed door het belang en de wens naar ontlasting van dat werk. Uit de literatuur blijkt dat verschillende sociale groepen diverse technologieën naar hun voordelen beoordeelden: Over het algemeen zijn mensen eerder bereid techniek te gebruiken als ze de functie van een apparaat als waardevol beoordelen (Jakobs et al., 2008). Uit de literatuur blijkt een aantal factoren invloed te hebben op de intentie om technologieën te gebruiken. Een belangrijk model is het *Technology Acceptance Model (TAM)* (Davis, 1989). Dit model geeft aan dat de factoren *perceived usefulness* en *intention to use* invloed hebben op de acceptatie van

techniek. De belangrijkste uitspraak hiervan is dat ouderen een bepaalde technologie gebruiken als ze het als nuttig en gemakkelijk beschouwen. Uit een onderzoek van Dennissen, Seydel, Allouch en Dohmen (2006) blijkt dat vooral de factoren nuttigheid, sociale norm en attitude (houding) van belang zijn. Ook de factoren kosten, angst en het niet opgegroeid zijn met nieuwe technologieën blijken invloed te hebben op de omgang van hoe mensen met technologieën omgaan (Lagemaat, van der Linden, Schellekens & Stephan, 2005). In dit onderzoek staan deze factoren niet centraal, maar moeten wel in acht worden genomen als men onderzoek wil doen naar het ervaren gebruik van huishoudelijke apparaten. Hoe deze ervaringen het beste kunnen worden onderzocht, zal in het volgende gedeelte worden beschreven.

1.4 Narratieve benadering

We leven in een door verhalen gevormde samenleving. In narratieve psychologie wordt het leven van een mens gezien als een verhaal (Bohlmeijer, 2007). Door het construeren van een eigen levensverhaal vormt de mens een identiteit. De constructie vindt plaats op basis van interpretaties van beleefde gebeurtenissen, eigen waarden, toekomstplannen en toegeschreven eigenschappen (Brugman, 2007). Zo wordt de identiteit gezien als een logisch geheel dat tot stand komt door het integreren van het samengestelde verleden, het waargenomen heden en de verwachte toekomst (McAdams, 1996). Levensverhalen van individuen worden vanuit het tegenwoordig perspectief gezien, terugblikkend op het verleden. Zo blijven levensverhalen niet constant, maar worden geconstrueerd en gereconstrueerd door het leven heen (Polkinghorne, 1996).

Levensverhalen vertellen ons hoe een individu zijn eigen leven beschouwt in totaliteit en door de tijd heen, welke betekenis eraan gehecht kan worden en welk doel het leven zou kunnen hebben. De narratieve benadering is daarom een goede methode om wetenschappelijk onderzoek te doen naar de belevingen van en meningen over de ontwikkeling en het gebruik van huishoudelijke apparaten van individuen door de jaren heen.

1.5 Relevantie van ouderen als doelgroep

Industrielanden laten zien dat er een demografische verandering plaatsvindt: In 1900 was de levensverwachting van de gemiddelde levensduur 47 jaar voor mannen en 50 jaar voor

vrouwen (Van Poppel 1999). “In 2007 bedroeg het verwachte aantal levensjaren van pasgeboren meisjes 82,3 jaar en die van jongens 78,0 jaar” (Centraal Bureau voor Statistiek [CBS], 2008, p. 5). Dat heeft tot gevolg dat in 2050 een derde van de totale bevolking ouder zal zijn dan 65 jaar (Grundy, Ahlburg, Ali, Breeze & Sloggett, 1999; Grundy 2003). Toegevoegd kan worden dat er een stijgend aantal van thuiswonende ouderen met beperkingen in bewegelijkheid, handigheid en mentale capaciteit is. Verder is in de loop der tijd het aantal ouderen boven de 80 jaar dat alleen woont sterk toegenomen, meestal na het verlies van de partner (CBS, 2011). Het is vanzelfsprekend dat oudere mensen thuis veel meer tijd en inspanning nodig hebben om dagelijkse situaties te bewerkstelligen dan jongere. Het kan hun veel kracht en moeite kosten om huishoudelijk werk te verrichten. Toch zijn een groot aantal ouderen gelukkiger wanneer ze zelfstandig wonen (Van Gameren, Stevens, Woittiez, Kok & Sadiraj, 2005). Ouderen zijn niet graag geheel afhankelijk van de hulp van andere mensen en zien een bejaardentehuis als noodoplossing (Infratest Sozialforschung, 2003).

Het is bewezen dat technologie mensen in vele situaties kan ondersteunen. Daarvoor is het van belang dat technische hulpmiddelen vanuit het gezichtspunt van de doelgroep worden ontwikkeld. Uit een studie blijkt dat ouderen zelfs met gewone apparaten vrees en slechte ervaringen hebben, zoals bij de wasmachine, de magnetron en de snelkookpan (Mollenkopf, Meyer, Schulze, Wurm & Friesdorf, 2000). Dat laat zien dat een aantal ouderen niet tevreden is met de gebruiksvriendelijkheid. Door huishoudelijke apparaten te ontwikkelen, rekening houdend met beperkingen en vaardigheden van ouderen, zouden deze langer thuis kunnen wonen. Daarvoor zijn twee belangrijke voorwaarden: Ten eerste moeten de technische hulpmiddelen afgestemd zijn op de doelgroep en hun leefomgeving en ten tweede moeten de ouderen de technologieën begrijpen, accepteren en willen gebruiken (Jakobs et al., 2008). Zo is het vooral van belang de generatie ouderen en hen beleefde gebeurtenissen te begrijpen.

In dit onderzoek gaat het om de ‘stille generatie’ (Becker, 1992) dat wil zeggen om mensen die tussen 1930 en 1945 zijn geboren. De mensen van deze generatie zijn in een wereld opgegroeid die heel verschillend is van de huidige. Ze waren blootgesteld aan moeilijke omstandigheden na de Tweede Wereldoorlog en hebben daarom geleerd zich door te zetten (Schabracq, 1998). Omdat ze in hun kinderjaren geen mogelijkheden hadden om een ontlasting van het werk door elektrische apparaten te ervaren moesten hun ouders en zijzelf veel dingen handmatig doen. De ouderen vandaag de dag zijn niet met huishoudelijke apparaten opgegroeid zoals de jeugd van tegenwoordig.

Deze mensen maakten in de periode na de Tweede Wereldoorlog een sterke economische groei mee. Toen waren ze tussen 15 en 25 jaar oud. In deze formatieve periode hebben vooral historische gebeurtenissen een grote impact op het leven van individuen (Baltes, Reese, & Lipsett, 1980). De technologische veranderingen leidden onder andere tot een toename in materiële welvaart. Een groot aantal technologieën werd ontwikkeld die toegepast wordt in de huishouding. Steeds meer mensen begonnen bepaalde huishoudelijke apparaten te accepteren en te integreren. Daardoor werd hun dagelijks leven beïnvloedt en is te onderscheiden van vroegere generaties. Volgens Inglehart (1977, p. 30) waren de mensen, “vanuit voortdurende periodes van economische welvaart”, steeds meer gericht op welbevinden dan op ‘overleving’. Zo vergemakkelijkten de elektrische hulpmiddelen het alledaagse leven van individuen en maakten een hogere levensstandaard mogelijk. Dat had onder andere tot gevolg dat deze generatie langzamer ouder wordt en meer vrije tijd heeft (Jakobs et al. 2008). Ze hebben meer vrije tijd omdat verreweg het grootste deel van deze generatie momenteel niet meer actief is op de arbeidsmarkt en de kinderen uit huis zijn. Doordat ze vervroegd met pensioen gaan en een toegenomen levensverwachting hebben, ontstond er een geheel nieuwe levensfase (Laslett, 1989), ook derde levensfase genoemd. Zo heeft deze generatie de vrije keuze hun leven individueel in te vullen.

Het onderzoek zal meer in ervaring brengen over de stille generatie door ze zelf aan het woord te laten. Er is weinig aandacht besteed aan deze generatie als het gaat om de ontwikkeling en het gebruik van huishoudelijke apparaten. Verder zijn ouderen algemeen een grote en groeiende doelgroep: “Het aantal 65-plussers groeit tussen nu en 2040 van 2,4 naar 4,6 miljoen” (Van Duin & Garssen, 2011, p. 16). Daarom is het van belang er meer aandacht aan te besteden.

1.5.1 Verschillen tussen mannen en vrouwen

In dit onderzoek zal speciaal aandacht worden besteed aan verschillen in de levensloop tussen mannen en vrouwen vanuit de stille generatie. Een levensloop is het ontwikkelingspad van een individu dat gevormd wordt door zowel verwachte als onverwachte gebeurtenissen in iemands leven. Vanuit de ontwikkelingspsychologie komt naar voren dat vooral historische gebeurtenissen op de jonge leeftijd een grote impact op individuen hebben (Baltes, Reese, & Lipsett, 1980). Uit de literatuur blijkt dat mannen en vrouwen in de periode na de Tweede Wereldoorlog uiteenlopende maatschappelijke veranderingen meemaakten die verbonden zijn met hun individuele levenslopen (Liefboer & Dykstra, 2000).

Vanaf de jaren vijftig is er een toename in de vraag naar hoog opgeleide arbeidskrachten. Zo nam het gemiddeld behaalde opleidingsniveau van zowel mannen als vrouwen toe (Liefbroer & Dykstra, 2000). Mede als gevolg vond er een verschuiving plaats in de verhouding van mannen en vrouwen die actief waren op de arbeidsmarkt. In de loop van de twintigste eeuw verkorte de arbeidstijd van mannen, waardoor ze meer mogelijkheden hadden hun dag vrij in te vullen (Liefboer & Dykstra, 2000). In tegenstelling tot de mannen steeg het percentage van vrouwen met een betaalde arbeid na 1970 snel (Van Dalen, Huisman & Van Imhoff 1999). Ook het aantal vrouwen met deeltijdarbeid steeg in deze periode aan waardoor het inkomen van de mannen werd aangevuld (Visser, 1999). Toch lijkt voor vrouwen werken niet de belangrijkste activiteit, omdat vele vrouwen met werken stoppen als het eerste kind werd geboren. Op latere jaren gingen sommige vrouwen wel weer werken, wanneer de kinderen naar school gingen of al uit huis waren (Dykstra, 1991). “Pas sinds de jaren tachtig is er sprake van een toename van het aandeel vrouwen dat blijft werken na de geboorte van een kind.” (Liefbroer & Dykstra, 2000, p. 29).

De stille generatie is opgegroeid in een tijd met een sterke arbeidsverdeling. In gezinssituaties van ouderen die 80 jaar en ouder zijn “is vaak nog sprake van een klassieke rolverdeling tussen man en vrouw met betrekking tot het huishouden.” (CBS, 2008, p. 68). Echter blijkt dat de traditionele rolverdeling naar geslacht, die in de jaren vijftig en zestig heel strikt was, vandaag de dag minder vaak voorkomt: In 2002 had slechts 30 % van de bevolking zo een rolverdeling, waar de man fulltime werkte en de vrouw voor de kinderen zorgde (CBS, 2003). Zo vraagt de derde levensfase om een nieuwe afstemming van rollen in het huishouden.

In dit onderzoek wordt er tot een bepaald aspect beperkt dat invloed had op de levensloop, namelijk de ontwikkeling van huishoudelijke apparaten. De omstandigheden, zoals de arbeidsverdeling tussen man en vrouw en de indeling van tijd en financiële mogelijkheden, moeten worden bedacht als men wil nagaan hoe ouderen tegenover huishoudelijke apparaten stonden en ermee omgingen. Daardoor zouden mogelijke sekseverschillen beïnvloed worden.

1.6 Relevantie van dit onderzoek

De uitvoering van het onderzoek is van zowel wetenschappelijk als ook van maatschappelijk belang. In de literatuur is weinig te vinden over ouderen en techniek. Er is wel enig onderzoek gedaan naar de gebruiksvriendelijkheid van apparaten. Er zijn ook aanbevelingen gedaan om ze beter aan te passen aan de vaardigheden van ouderen.

Het gaat echter vooral over het huidige standpunt over het gebruik van apparaten. Omdat de ‘stille generatie’ gekenmerkt is door veel verschillende levenslopen (Liefboer & Dykstra, 2000), kan dat leiden tot beperkingen in aanpassing van apparaten. Om een goed beeld van de levensloop van ouderen te verkrijgen is het van belang naar de gehele context van het individu te kijken, dat wil zeggen naar het verleden, heden en toekomst. Dat kan het beste door de levensverhalen van ouderen uit de stille generatie te achterhalen. De mensen uit de stille generatie zijn de ideale doelgroep voor het onderzoek omdat ze voor of in de Tweede Wereldoorlog zijn geboren en daardoor twee verschillende leefwerelden hebben meegemaakt: Ze weten nog hoe het zonder huishoudelijke apparaten is geweest, ze hebben de overgang naar ingrijpende technologische veranderingen meegekregen en leven vandaag de dag in een wereld waarin een veelvoud aan apparaten in de huishoudens is opgenomen en gebruikt.

Onderzoek naar de derde levensfase is nog een heel jong gebied omdat het een historisch nieuw verschijnsel is. Verder werd nog geen studie gedaan naar de levensloop van ouderen als het gaat om huishoudelijke apparaten. Het onderzoek kan inzicht bieden in de manier waarop oudere mannen en vrouwen betekenis geven aan huishoudelijke apparaten in hun leven en helpen begrip te krijgen voor de variëteit van deze generatie. Ook zal het daardoor mogelijk zijn om huishoudelijke apparaten beter aan de behoeften en beperkingen van ouderen aan te passen.

1.7 Doel

Het doel van het onderzoek is de individuele ervaringen, belevingen en meningen van ouderen tussen 65 en 80 jaar te inventariseren. Een inhoudsanalyse van de individuele techniekverhalen zal aantonen hoe ouderen tegen technologieën in de huishoudens aankijken en welke betekenis ze eraan geven. Hierbij wordt stil gestaan bij de ervaringen van ouderen uit het verleden en heden en de verwachtingen voor de toekomst en hoe deze mogelijkerwijze met elkaar samenhangen. Verder wordt gekeken naar de verschillen tussen mannen en vrouwen, betrekkelijk huishoudelijke apparaten en hun waardering.

In het onderzoek staan vier onderzoeksvragen centraal:

- 1) Welke opkomsten van huishoudelijke apparaten in de jaren vijftig en zestig worden nu van ouderen als bijzonder belangrijk beleefd en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen?

- 2) Hoe zien de algemene ervaringen en veranderingen in de levensloop van ouderen tussen 65 en 80 jaar met huishoudelijke apparaten eruit en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen?
- 3) Hoe kijken ouderen aan tegen het gebruik van recente huishoudelijke apparaten en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen?
- 4) Wat zijn de meningen van ouderen over de toekomstige aanschaf van huishoudelijke apparaten en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen?

2. Methode

In dit hoofdstuk zullen de methoden en technieken die gebruikt worden voor en tijdens het onderzoek, worden beschreven en gemotiveerd. Eerst wordt de procedure beschreven. Daarna volgt een omschrijving van de respondenten, de opbouw van het interview voor de dataverzameling en tot slot wordt ingegaan op de aanpak van de analyse.

2.1 Procedure

Het onderzoek werd in 2011 uitgevoerd. Er werden 30 individuen tussen 65 en 80 jaar geïnterviewd. Gezien de inhoud van de onderzoeksvragen lag het voor de hand ouderen te contacteren die ooggetuigen zijn van de technologische verandering binnen de jaren vijftig en zestig en de jaren erop. De gekozen ouderen woonden zelfstandig. Er zijn een aantal redenen hiervoor: Ten eerste gebruiken ouderen die zelfstandig wonen meer techniek in de huishoudens dan ouderen die in een bejaardentehuis wonen, waar ze een basisuitrusting van elektrische apparaten voorgelegd krijgen (Jakobs et al., 2008). Ten tweede werd ervan uitgegaan dat thuiswonende ouderen een beter bewustzijn, geheugen en gezondheid hebben dan ouderen die beschermd wonen. Daardoor werd vermoed dat de onderzoeksgegevens minder vertekend zijn.

Er worden vooral ouderen gecontacteerd die in de directe omgeving van de interviewer wonen. Er werden ook ouderen in de familie- en bekendenkring benaderd. Verder hielp de sneeuwbalmethode bij het zoeken van ouderen, waarbij respondenten werden gevraagd om andere ouderen aan te bevelen die aan het interview mee zouden willen doen.

De werving van de ouderen werd verdeeld over vijf studenten, daaronder twee Duitse. Voor het gemak werd het interview bij zowel Nederlanders als bij Duitsers afgenomen.

Het werd verondersteld dat de verschillende taalgebieden geen invloed hadden op het beantwoorden van de onderzoeksvragen, omdat de technologische veranderingen in Nederland en in Duitsland binnen de 20^e eeuw plaatsvonden.

Ook de afname van de interviews werd over de vijf studenten verdeeld. Zo interviewde iedereen zes ouderen. De ouderen werden ingelicht over het doel van het onderzoek en gevraagd om mee te doen. Vervolgens werd een afspraak gemaakt voor het houden van het interview van ongeveer anderhalf uur waarin vijf onderwerpen aan bod zouden komen. De interviews werden in een voor de ouderen vertrouwde omgeving afgenomen, zoals bij hun thuis. Dat zorgde voor een ontspannen atmosfeer waardoor de ouderen zich behaaglijk voelden en gemakkelijk over hun eigen ervaringen en meningen konden praten. Voordat het interview begon werden de redenen en de aanpak van het onderzoek toegelicht. Daarna gaven de ouderen hun toestemming door een verklaring toestemming te ondertekenen (zie bijlage I). De interviews werden individueel afgenomen om iedere respondent de mogelijkheid te bieden zich vrij te uiten. Verder kon zo op de individuele levensverhalen worden ingegaan en aan ieder onderwerp aandacht worden besteed. Om een complete verzameling van de uitspraken van de ouderen te verkrijgen werden de interviews met een opnameapparatuur vastgehouden. De interviews werden op de dagen daarop in transcripten uitgewerkt.

2.2 Respondenten

Er werd geprobeerd een zo gevarieerd mogelijke groep te maken, naar leeftijd, opleidingsniveau en interesse voor gebruik. Zo kon een grote variëteit aan meningen en ervaringen naar voren komen. Ook werd er geprobeerd om evenveel mannen als vrouwen te werven om verschillen in geslacht te ontdekken. Van de 30 respondenten werden 37% (n=11) mannen en 63% (n=19) vrouwen geïnterviewd. De gemiddelde leeftijd van zowel de mannen als ook van de vrouwen was 72 jaar ($SD_m = 4,95$; $SD_v = 4,4$). Er werden twee ouderen, een man van 64 jaar en een vrouw van 82 jaar, tot de leeftijdscategorie van 65 t/m 80 jaar meegerekend.

Er werden een aantal kenmerken van de ouderen verzameld. Tabel 1 geeft een overzicht van de variatie van de respondenten. Hier zullen de meest opvallende verschillen tussen mannen en vrouwen worden beschreven die bij de conclusie van belang zouden kunnen zijn.

Er is gekeken naar de burgerlijke status. Het grootste deel van de mannen was getrouwd, namelijk 91%. Van de vrouwen was dat 37%, het merendeel, met 58%, was weduwe. Daarnaast werd gevraagd naar de momenteel belangrijkste activiteiten. Van de mannen

gaf 73% aan één of meer hobby's te hebben, bij vrouwen was het 68%. In vergelijking met de mannen gaf 90% van de vrouwen aan zich naast een hobby vooral bezig te houden met activiteiten zoals koken, huishouding en zorg. Van de mannen was dat 27%. Ook werd gevraagd naar de subjectief ervaren gezondheidstoestand. Bijna de helft van de vrouwen beschreef de fysieke toestand als goed. Van de mannen was dat minder, namelijk 36%. Net zoveel mannen als vrouwen volgden hetzelfde opleidingsniveau, zoals in tabel 2 vervolg is weergegeven. De meeste respondenten volgden een middelbare school of middelbaar beroepsonderwijs school. Daarnaast werd gevraagd naar het beroep. Bijna alle mannen werkten op kantoor of in een industrieel bedrijf. De meeste vrouwen gingen na de gevolgde opleiding werken en stopten toen het eerste kind werd geboren. Enkele begonnen na een paar jaren weer met een betaalde arbeid, andere deden vrijwilligerswerk, de rest zorgde voor kind en huishoud. Bij de vrouwen is een grotere variëteit van beroepen te zien: 42% werkte in een industrieel bedrijf, 21% deed huishoudelijke werkzaamheden en telkens 11% werkte op een boerderij, als kleuterjuf en als docent of arts. Slechts 5% van de vrouwen had nooit een betaalde arbeid. Tot slot werd gevraagd naar de financiële mogelijkheden vroeger om een elektrisch apparaat te kopen. Verreweg de meeste ouderen beschreven hun mogelijkheden als gemiddeld ofwel niet zo goed.

Tabel 1

Overzicht van de kenmerken van de respondenten

Kenmerken	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11)	(n = 19)	(n = 30)
	%	%	%
Geslacht	37	63	100
Leeftijd			
65-69	27	37	33
70-74	36	32	33
75-80	36	32	33
Burgerlijke status			
Getrouwd	91	37	57
Weduwe	9	58	40
Geschieden	0	5	3

Kenmerken (vervolg)	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11)	(n = 19)	(n = 30)
	%	%	%
Activiteiten			
Hobby's	73	68	70
Koken	9	16	13
Huishouding	9	42	30
Contacten onderhouden/Zorg	18	32	23
Vrijwilligerswerk	0	32	20
Oppassen	9	16	13
Vakantie	18	5	10
Deeltijdarbeid	9	0	3
Sociale contacten			
Familie/Gezin	91	95	93
Mensen van vereniging/club	55	47	50
Vrienden	36	53	47
Buren	45	21	30
Kennissen/Oude collega's	27	16	20
Kinderen			
Ja	64	68	67
Nee	0	5	3
Onbekend	36	26	30
Gezondheidstoestand			
Heel goed	9	11	10
Goed	36	47	43
Matig	27	26	27
Slecht	9	16	13
Heel slecht	9	5	7
Gevolge opleiding			
Laag	36	32	27
Middel	36	42	40
Hoog	27	26	30
Beroep			
Bedrijf (industrie)	82	42	57
Op kantoor (administratie)	27	16	20
Huishoudelijk werk	0	21	13
Boerderij	9	11	10
Kleuterjuf	0	11	7
Docenten/Arts	0	11	7
Geen	0	5	3
Financiële mogelijkheden			
Heel goed	0	5	3
Goed	27	21	23
Gemiddeld/Niet zo goed	73	74	73

2.3 Interview

Voor het beantwoorden van de beschrijvende onderzoeksvragen lag een kwalitatief onderzoek voor de hand. Er werd gekozen voor de afname van interviews omdat deze methode het meest aangewezen is om de ervaringen, belevingen en meningen van de respondent te achterhalen. Een semigestructureerd interview werd gekozen. De reden hiervoor was dat de respondent zo op een deels gestructureerde wijze terug kon kijken op zijn levensloop vanuit een beoordelend perspectief. Verder werd de onderzoeksopzet door vijf studenten uitgevoerd, ieder met een eigen onderwerp en eigen onderzoeksvragen. De vijf onderwerpen zouden in een bepaalde volgorde komen om voor betrouwbare resultaten te zorgen. De onderwerpen die in het interview werden behandeld zijn:

1. Huishoudelijke apparaten
2. Vervoermiddelen
3. Computer en communicatietechnologie
4. Zorg- en gezondheidsapparatuur
5. Algemene ervaring

Het interview begon met algemene vragen over persoonsgegevens om de respondent op het interview voor te bereiden. Verder was de achtergrondinformatie voor de analyse van belang. Deze gingen over burgerlijke status, activiteiten, sociale contacten, gezondheidstoestand, gevolgde opleiding, beroep, en financiële mogelijkheden voor de aanschaf van technologische apparaten. Daarna wisselden zich makkelijke en moeilijke onderwerpen af. Hierdoor ervoer de respondent na ieder moeilijk onderwerp een opluchting en behield plezier aan het interview.

De uitgekozen onderwerpen zijn tot stand gekomen na afronding van het literatuuronderzoek en het opstellen van de onderzoeksvragen. Daarbij werd de focus gelegd op levensdomeinen die de afgelopen jaren beïnvloedt werden door een groot aantal technologische ontwikkelingen. Ieder onderwerp omvatte vier tot vijf vragen die weer waren onderverdeeld in subvragen. De gekozen vragen waren grotendeels open. Daardoor konden de respondenten vrij vertellen over hun ervaringen. De subvragen dienden de interviewer tot steun om bij de inhoud van het interview te blijven en vergemakkelijkten het doorvragen. De volgorde van de subvragen lag niet vast en kon aan de antwoorden van de respondent worden aangepast.

Op basis daarvan werd een interviewschema samengesteld. De structuur van de vragen werd geïnspireerd door *The Life Story Interview* van McAdams (2008). Ieder onderwerp omvatte vragen over verleden, heden en toekomst. Daardoor was het mogelijk een selectief levensverhaal van de ouderen te verkrijgen. Dat betekent dat het om een paar belangrijke technologische veranderingen ging uit verschillende tijdperken uit het leven van de ouderen. De reden om voor een narratief perspectief te kiezen was de bevordering van diepgang en duidelijkheid. Het was mogelijk om inzicht in de verbanden van een verhaal te ontdekken en op interessante aspecten de nadruk te leggen. Er konden ook ontwikkelingen van de oudere ten opzichte van het gebruik van bepaalde technologieën achterhaald worden.

2.3.1 Huishoudelijke apparaten

In dit onderzoek werd het eerste onderwerp uit het interviewschema onderzocht, namelijk huishoudelijke apparaten. Aan de andere onderwerpen zal geen aandacht worden besteed. Het behandelde interviewgedeelte voor dit onderwerp is weergegeven in bijlage II. Om de vier onderzoeksvragen te beantwoorden werden vier onderzoeksvragen voor het interviewschema gekozen, elk met drie tot vier subvragen. Hier zullen kort de interviewvragen aan bod komen, gerelateerd aan de onderzoeksvragen die in het onderzoek centraal stonden.

De eerste onderzoeksvraag heeft betrekking op de waardering van ouderen voor de opkomst van belangrijke huishoudelijke apparaten: Welke opkomsten van huishoudelijke apparaten in de jaren vijftig en zestig worden nu van ouderen als bijzonder belangrijk beleefd en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen? De antwoorden op de vraag hebben betrekking op de eerste interviewvraag (bijlage II). De eerste elektrische apparaten kwamen vooral in de jaren vijftig en zestig in de meeste huishoudens. Welk apparaat als belangrijk werd beoordeeld kan verschillen per persoon. Met belangrijk werd verstaan dat de oudere vandaag de dag terugkijkt en beoordeeld welk apparaat vroeger een grote invloed op hun dagelijks leven had. Verder werd naar de redenen gevraagd waarom een bepaald apparaat als belangrijk werd beleefd. Zo gaat het hier alleen om positieve ervaringen met belangrijke huishoudelijke apparaten.

De tweede onderzoeksvraag is een algemene vraag, gerelateerd aan zowel verleden als heden: Hoe zien de algemene ervaringen en veranderingen in de levensloop van ouderen tussen 65 en 80 jaar met huishoudelijke apparaten eruit en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen? De antwoorden op de vraag hebben betrekking op de tweede interviewvraag

(zie bijlage II). Eerst werd gevraagd naar de individuele ervaringen, zoals waargenomen, bijvoorbeeld “Kunt u mij vertellen over de ervaringen die u vroeger heeft opgedaan met het gebruik van huishoudelijke apparaten?”. Hier kunnen ouderen vrij vertellen over zowel positieve als negatieve ervaringen, onafhankelijk van een bepaald apparaat. Daarna werd stilgestaan bij de waargenomen veranderingen die in verbinding worden gebracht met huishoudelijke apparaten door hun leven heen. Zo kon een algemeen beeld van de ontwikkelingen van het gebruik van huishoudelijke apparaten in de levensloop van de ouderen verkregen worden.

De derde onderzoeksvraag is gericht op het heden en zal de meningen van ouderen in kaart brengen: Hoe kijken ouderen aan tegen het gebruik van recente huishoudelijke apparaten en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen? De antwoorden op de vraag hebben betrekking op de derde interviewvraag (bijlage II). Hierbij wordt stilgestaan bij twee bepaalde huishoudelijke apparaten. De uitgekozen apparaten zijn de vaatwasser en de magnetron. Er is een aantal redenen hiervoor: Ten eerste kwamen de apparaten in verschillende tijdsperken op de markt. De vaatwasser rond 1930, de magnetron in de jaren vijftig. Het duurde rond 30 jaar tot de eerste van deze apparaten in de huishoudens werden opgenomen. Ten tweede zijn de apparaten niet dwingend noodzakelijk, niet iedereen heeft een of beide. Ten derde hebben sommige een of beide maar maken er geen gebruik van. Een subvraag van het interviewschema vraagt naar de houdingen van de ouderen tegenover het gebruik van deze apparaten, bijvoorbeeld “Hoe zou u tegenwoordig het nut en de noodzaak voor ú zelf van deze apparaten beschrijven?”. Om een goed antwoord op deze onderzoeksvraag te kunnen geven en een volledig beeld te verkrijgen over hoe ze tegenover het gebruik van de apparaten staan is het van belang achtergrondinformatie te verzamelen. Daaronder valt of de ouderen zelf een of beide apparaten hebben en welke redenen ze hadden om er een of juist geen aan te schaffen. Ook wanneer ze de apparaten hebben gekocht geeft meer inzicht in hun situatie.

De vierde en laatste onderzoeksvraag beschrijft de meningen van ouderen over aanschaffen van huishoudelijke apparaten. Hierbij gaat het om de toekomst. Dat betekent dat aan de ouderen werd gevraagd of ze van plan zijn een nieuw apparaat te kopen, ofwel zich kunnen voorstellen dat op een gegeven moment een bepaald huishoudelijk apparaat voor hen in aanmerking zou kunnen komen. Verder werd naar de redenen doorgevraagd. Onder een nieuw apparaat werd een huishoudelijk apparaat verstaan dat of nieuw op de markt komt of eerder nog niet in de huishouding werd opgenomen. Een apparaat ter vervanging van een kapotte werd er niet meegerekend.

Aan het eind werd het interview afgerond met enkele vragen over de mening en beoordeling van de oudere over de afname van het interview. Er werd aan de ouderen gevraagd hoe ze het vonden om aan het interview mee te doen en of ze er opmerkingen over hebben. Zo was er na het interview tijd voor een korte nabespreking waardoor de oudere met een goed gevoel werd achtergelaten.

2.4 Analyse

Voor de analyse werden de opgenomen interviews in transcripten uitgewerkt. De interviews werden letterlijk uitgeschreven om eigen interpretaties zoveel mogelijk uit te sluiten. Daarbij werd gebruik gemaakt van het programma f4. De volgende stap was het verzamelen van het onderzoeksmateriaal, namelijk de 30 transcripten. De analyse van de interviews werd met behulp van de gefundeerde theoriebenadering (*grounded theory*) gedaan (Glaser & Strauss, 1967). Hierbij is het van belang dat de onderzoeker openstaat voor wat de respondenten vertellen over hun ervaringen en meningen. Door constante vergelijking van de gegevens wordt een dekkend codeschema uitgewerkt dat vervolgens leidt tot begrip- of theorieontwikkeling.

De antwoorden van de respondenten werden allemaal anoniem verwerkt. Hier zal de aanpak van de analyse worden uitgelegd.

Het interviewschema en de onderzoeksvragen vormden de basis voor de gekozen categorieën. De antwoorden van de respondenten op de interviewvragen werden uitgewerkt tot codes. Dat wil zeggen er werd een codeschema gemaakt in dialoog met de levensverhalen. Ten eerste werden de interviews achtereenvolgens naar tekstfragmenten geordend. Dat gebeurde door het programma Microsoft Word te gebruiken en niet relevante tekstdelen door te strepen en relevante uitspraken beter te doen uitkomen. In hoeverre een tekstfragment relevant is of niet werd beoordeeld aan de hand van de bijdrage die het tekstfragment leverde aan de beantwoording van de onderzoeksvragen. Dat wil zeggen dat de uitspraken van een respondent beoordeeld werden naar hun inhoud.

Ten tweede werd door ‘open coderen’ (Strauss & Corbin, 1990) elk relevant tekstfragment van een code voorzien. De code bleef zo dicht mogelijk bij de inhoud van het fragment. Gezien de aard van de onderzoeksvragen, ging het hierbij meer om de kwaliteiten van de uitspraken dan om de frequentie van het voorkomen. Door vergelijking van verschillen en overeenkomsten tussen de fragmenten werden omschrijvingen gevonden, bijvoorbeeld aan het fragment “Omdat dat makkelijk was om snel je werk te kunnen doen. Het hoorde er

gewoon bij, je ging niet meer met de bezem” werden de codes *gemakkelijk*, *snel* en *trend* gehangen. Soms kon aan een tekstfragment meer dan één code worden toegekend. Er werd dan gezocht naar een naam die de inhoud van deze codes samenvat, bijvoorbeeld uit het fragment “Voor mij is hij nu makkelijk, omdat het zichzelf afwast, het droogt en ik kan het er zo weer uithalen. En het voordeel is dat je je aanrecht leeg hebt.” werden de codes *gemakkelijk*, *vanzelf*, *voordeel van leeg aanrecht* samengevat onder de code *hulpmiddel*. De gehele aanpak leidde tot een eerste reductie van het gehele onderzoeksmateriaal. Het resultaat was een verzameling van codes.

Ten derde werden de codes en tekstfragmenten vergeleken. Dat gebeurde door zowel de fragmenten en codes van een en hetzelfde interview met elkaar te vergelijken als ook door toevoeging en vergelijking van de fragmenten uit andere interviews uit het onderzoek. Deze procedure wordt volgens Strauss en Corbin (1990) ‘axiaal coderen’ genoemd en leidde tot nieuwe inzichten. Allereerst werden enkele codes ontdekt die min of meer synoniem zijn of iets gemeen hebben, bijvoorbeeld alle uitspraken zoals praktisch, gemakzucht, gemakkelijk, opruimhulp en nuttig, werden vervolgens samengevat in de code *hulpmiddel*. Daarna konden sommige codes gestructureerd worden naar lading, dat wil zeggen naar positieve, negatieve of neutrale beoordeling. Tot stand kwam een volledig codeschema dat voorzien was van een aantal categorieën. Bijvoorbeeld werden uit de interviews de categorieën *redenen voor/tegen de aanschaf van een vaatwasser* en *beoordeling over het gebruik van een vaatwasser* gemaakt en vervolgens de codes onder de categorieën geordend. De ordening vond plaats op basis van verbanden die tussen de codes en categorie ontdekt werden, dat wil zeggen naar de inhoudelijke verwantschap van de woorden. Zo kwamen onder de eerstgenoemde categorie de codes zoals *gemak*, *situatie thuis* en *tijdwinst* te staan en onder de laatstgenoemde categorie de codes zoals *hulpmiddel*, *overbodig* en *kwaliteit afwas* te staan, waarbij *hulpmiddel* met een positieve lading en *overbodig* en *kwaliteit afwas* met een negatieve lading.

Het volledige codeschema werd in tabellen uitgewerkt en bestond uit tien categorieën, ieder met een aantal codes. De categorieën zijn gerelateerd aan het verleden, het heden of aan de toekomst.

De eerste drie categorieën gaan over het verleden:

- *Belangrijkste huishoudelijke apparaten in de jaren vijftig en zestig,*
- *Betekenis/waardering van de belangrijkste huishoudelijke apparaten en*
- *Waarneming van de opkomst van de belangrijkste huishoudelijke apparaten.*

Daarna volgen twee categorieën, gerelateerd aan zowel het verleden als het heden en zijn onafhankelijk van een bepaald apparaat:

- *Algemene ervaringen met het gebruik van huishoudelijke apparaten en*
- *Waargenomen verandering samengaand met huishoudelijke apparaten.*

Vervolgens zijn er vier categorieën, gerelateerd aan het heden:

- *Redenen voor/tegen de aanschaf van een vaatwasser,*
- *Beoordeling over het gebruik van een vaatwasser,*
- *Redenen voor/tegen de aanschaf van een magnetron en*
- *Beoordeling over het gebruik van een magnetron.*

Tot slot is er een categorie, gerelateerd aan de toekomst:

- *Mening over toekomstige aanschaf van een huishoudelijk apparaat.*

Om verschillen in de ervaringen en meningen tussen mannen en vrouwen te ontdekken werden percentages uitgerekend van de hoeveelheid genoemde antwoorden van telkens de mannen en de vrouwen op een interviewvraag. Afhankelijk van de formulering van de interviewvraag kon een respondent één of meerdere codes krijgen. Zo konden er bij de meeste vragen meerdere codes worden verkregen. Als bijvoorbeeld gevraagd werd naar de redenen voor de aanschaf van een bepaald apparaat, kon geantwoord worden met bijvoorbeeld gemak en tijdwinst. Hierdoor kan het opgetelde percentage van mannen en vrouwen ongelijk aan 100% zijn. Als er naar het bezit van een bepaald apparaat gevraagd werd, sloot een code de andere uit, waardoor percentages optellen tot 100%. De codes zullen in het resultaatendeel beschreven worden.

Het doel van de inventarisatie was om de kwalitatieve variëteit van de meningen en ervaringen van ouderen over verleden en heden en verwachtingen voor de toekomst wat betreft huishoudelijke apparaten in kaart te brengen. Ook konden vergelijkingen tussen mannen en vrouwen over de betekenissen die ze aan huishoudelijke apparaten hechten worden gemaakt. Voor het resultaatendeel werden dan per code de uitspraken van de respondenten vergeleken om voorbeeldcitaten uit te kiezen. De citaten werden uitgekozen vanwege een goede representatie van de code of mooi werd verwoord of de verschillen tussen mannen en vrouwen benadrukte.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksresultaten gepresenteerd die tijdens het onderzoek verzameld werden door middel van de narratieve interviews. De resultaten hebben betrekking op de 30 ouderen waarbij het kwalitatief onderzoek werd verricht. Het ontwikkelde codeschema werd uitgewerkt in tabellen 2 t/m 11. Het codeschema bevat alleen kwalitatieve informatie over de ervaringen, belevingen en meningen van ouderen met het gebruik van huishoudelijke apparaten. De onderzoeksresultaten zijn geordend in een volgorde die aansluit op de onderzoeksvragen.

3.1 Belangrijkste huishoudelijke apparaten in de jaren vijftig en zestig

Als eerste word de eerste onderzoeksvraag beantwoordt door de categorieën en codes aan te geven die vanuit de narratieve verhalen werden gevonden. Er werden drie categorieën gemaakt, gerelateerd aan het verleden: *belangrijkste huishoudelijke apparaten in de jaren vijftig en zestig* met zeven codes, *betekenis/waardering van belangrijkste huishoudelijke apparaten* met vijf codes en *waarneming van de opkomst van de belangrijkste huishoudelijke apparaten* met vijf codes. De resultaten staan vermeld in tabel 2.

Verreweg de meeste ouderen gaven aan dat ze de wasmachine als het belangrijkste huishoudelijke apparaat ervoeren, namelijk 74% van de vrouwen en 55% van de mannen. Een vrouw van 68 jaar vertelde:

“Ja, zeg maar 66-67 en ongeveer in die tijd, ja na een jaartje had ik wel de wasmachine. Maar dat was ook..., ging moeizaam toen. En mijn man was dus een arbeider bij een gordijnenfabriek (...). Ja, we hadden het niet breed. Ja, dat was gewoon, moeilijk om een wasmachine te kopen, ja dus dat was het belangrijkste.”

Daarnaast werd de koelkast als het belangrijkste apparaat in de huishouding ervaren. 21% van de vrouwen en 9% van de mannen gaf aan dat ze de koelkast als het belangrijkste huishoudelijk apparaat ervoeren, bijvoorbeeld “Also vor allem die Waschmaschine. Die war ganz wichtig. Und nachher kam der Kühlschrank.” (vrouw 72).

Ook de stofzuiger werd van meer vrouwen dan mannen benoemd. Daarnaast werden alleen van de mannen enkel andere huishoudelijke apparaten benoemd die ze als belangrijk ervoeren, zoals: het elektrische fornuis, de centrifuge en de broodsnijmachine. Sommige mannen gaven aan dat ze geen van de huishoudelijke apparaten als belangrijk ervoeren, namelijk 27%. Geen van de vrouwen gaf een dergelijke uitspraak. Een man van 75 jaar beargumenteerde:

“Kan ik zo niet zeggen, want ja, het huishouden... Alles was vooruitgang, dat vond ik altijd wel mooi, maar dan moet je er zelf mee gewerkt hebben, dan waardeer je het veel meer hè.”

Tabel 2

Overzicht van genoemde belangrijkste huishoudelijke apparaten

Apparaten	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11)	(n = 19)	(n = 30)
	%	%	%
Wasmachine	55	74	67
Koelkast	9	21	17
Stofzuiger	9	16	13
Elektrische fornuis	9	0	3
Centrifuge	9	0	3
Broodsnijmachine	9	0	3
Geen	27	0	10

3.1.1 Betekenis/Waardering van de belangrijkste huishoudelijke apparaten

Voor verreweg de meeste ouderen hadden de belangrijkste huishoudelijke apparaten een praktische betekenis, namelijk alle vrouwen en meer dan de helft van de mannen. In tabel 3 zijn de resultaten weergegeven. Een vrouw van 72 jaar beredeneerde:

“Ja, auch durch die Kinder. Die Waschmaschine vor allem. Also in der Waschküche mit dem Stampfer habe ich auch schon gearbeitet, aber durch die Waschmaschine wurde es alles leichter. Bei drei Kindern...”

Tabel 3

Overzicht van de betekenis/waardering voor het belangrijk vinden van een huishoudelijk apparaat

Betekenis/Waardering	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11) %	(n = 19) %	(n = 30) %
Praktisch	55	100	87
Tijdbesparend	27	42	37
Trend	18	11	13
Indirekte positieve invloed	27	0	10
Goedkoop	9	0	3
Geen interesse	18	0	7

Bijna de helft van de vrouwen en 27% van de mannen gaf aan dat ze door de apparaten tijd spaarden. Voor ongeveer evenveel mannen als vrouwen was het van belang dat ze door het bezit van een bepaald huishoudelijk apparaat de trend volgden, namelijk 18% van de mannen en 11% van de vrouwen. Een man van 80 jaar beargumenteerde:

“(…) Also das sind Erneuerungen (broodznijmachine), die damals aufkamen, wo man mit der Zeit gehen musste. Aber war nicht lebensnotwendig.”

Eén man vond dat door een huishoudelijk apparaat geld kon worden gespaard. Geen van de vrouwen gaf een dergelijke reden. Verder rapporteerden enkele mannelijke respondenten dat ze huishoudelijke apparaten waardeerden omdat het leven van de vrouwen gemakkelijker werd waardoor ze zelf weer een positieve invloed ervoeren, namelijk 27%. Een man van 71 jaar beargumenteerde:

“Das war natürlich eine große Erleichterung für meine Frau und indirekt dann ja logischerweise ja auch für mich. Sie hatte dann ja mehr Zeit für die Kinder die dann irgendwann in der Ehe kommen und für mich dann natürlich auch. Also das ist eine gute Sache (wasmachine)!”

Aan de mannen die zeiden dat ze geen huishoudelijk apparaat als belangrijk ervoeren, is gevraagd er een reden aan te geven. 18% vermeldden dat ze geen interesse in huishoudelijke apparaten hadden, zoals een man van 75 jaar:

“Also da kann ich gar nichts zu sagen, weil ich in einem klassischen Haushalt groß geworden bin, also was die Rollenverteilung angeht. Die Frau war zu Hause, der Mann hat gearbeitet und die Kinder haben sich an den gedeckten Tisch gesetzt. Haushaltsgeräte, die hat es für mich damals nicht gegeben. Weil mich das halt auch nicht interessiert hat.”

3.1.2 Waarneming van de opkomst van de belangrijkste huishoudelijke apparaten

Verreweg de meeste ouderen ervoeren de opkomst van huishoudelijke apparaten als bruikbaar, bijvoorbeeld “Das war schon eine Erleichterung, dass man nicht rubbeln musste (wasmachine). Ich kann einfach nur sagen, dass es eine komplette Erleichterung war für mich.”(vrouw 72).

De resultaten zijn in tabel 4 weergegeven. In vergelijking met de mannen namen meer vrouwen de opkomst van de huishoudelijke apparaten als een soort luxe waar. Dat waren 18% van de mannen en bijna de helft van de vrouwen. Alleen vrouwen vonden de opkomst van de apparaten zoals een wonder, zoals een vrouw van 75 jaar verklaarde:

“(…) Ich bin wirklich so ganz altmodisch noch groß geworden. Das war schon schwere körperliche Arbeit damals. Und nachher die elektrische Waschmaschine das war eine Erleichterung, das weiß doch jeder. Das war wie ein Wunder.”

Tabel 4

Overzicht van de waarnemingen van de opkomst van de belangrijkste huishoudelijke apparaten

Waarneming	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11)	(n = 19)	(n = 30)
	%	%	%
Bruikbaar	73	68	70
Luxe	18	42	33
Bijzonder	0	26	17
Interessant	27	5	13
Normaal	36	0	13

Enkele mannen en slechts 5% van de vrouwen rapporteerden dat ze de opkomst van de apparaten interessant vonden. Opvallend is dat alleen mannen de apparaten als normaal waarnamen:

“Ja, met de jaren, eerst was het dan een wasmachine en dan moet je allemaal gekke dingen uithalen, maar nu komt de technologie om de hoek kijken en dat ging ook heel normaal. Dat vond je normaal, het was niet normaal, maar dat vond je wel normaal.” (man 67)

In tegenstelling tot de mannen gaven 26% van de vrouwen aan dat ze de huishoudelijke apparaten als bijzonder ervoeren. Een vrouw van 68 jaar vertelde:

“(…) Ik zag wel dat anderen een wasmachine hadden, en toen dacht ik: oh dat wil ik ook wel. En ik weet nog wel, dat ik bij de eerste was die ik draaide, daar heb ik nog voorgezeten. Ik vond dat toch zo bijzonder. Dat kun je je nou niet meer voorstellen hè.”

3.2 Algemene ervaringen en waargenomen verandering in de levensloop

Er werden twee categorieën gemaakt, namelijk: *Algemene ervaring met het gebruik van huishoudelijke apparaten* met negen codes en *waargenomen verandering samengaan met huishoudelijke apparaten* met vijf codes. Deze categorieën zijn gerelateerd aan zowel verleden als heden.

3.2.1 Algemene ervaring met het gebruik van huishoudelijke apparaten

De ouderen rapporteerden zowel positieve als ook negatieve ervaringen met het gebruik van huishoudelijke apparaten in het algemeen, zoals in tabel 5 is weergegeven. Verreweg de meeste ouderen noemden meer positieve dan negatieve ervaringen: Alle vrouwen en bijna alle mannen gaven aan dat ze het gebruik van huishoudelijke apparaten als gemak ervoeren, bijvoorbeeld “Es war einfach alles eine Erleichterung. Eine Arbeitserleichterung.” (man 75). Een vrouw van 80 verklaarde:

“Nou, ik kon ervan genieten (van huishoudelijke apparaten). Nou je hoeft dan, wat ik ook van genieten kon, dat je die waterketel hebt hoeft je die kachel als het warm weer is 's

zomers niet aan te doen, je kunt het in de magnetron zetten, en het strijkijzer hoef je niet van die bouten in de kachel, het is makkelijker werken he, je hebt minder werk dan (...).”

In vergelijking met de mannen gaven meer vrouwen aan dat ze door het gebruik van huishoudelijke apparaten meer tijd spaarden. Dat waren 74% van de vrouwen en 36% van de mannen. Een vrouw van 65 jaar vertelde:

“Nou, dat je overal wat meer tijd voor had. Een wasmachine draait zelf, en een droger draait ook zelf (...). Het enige wat je moet doen, is het eruit halen. Maar dan moet je het nog wel strijken en dat kost ook tijd.”

Een vrouw van 71 jaar vatte samen:

“Es war alles leichter. Zeitsparender und einfacher. Das sind Erleichterungen und Zeitersparnisse. Die beiden: Kraft und Zeit. Aber man musste es sich leisten können.”

Negatieve ervaringen werden van de ouderen vooral met de kosten van de apparaten in verbinding gebracht, bijvoorbeeld “Ja het was duur gewoon, ja toen vroeger ging alles op afbetaling, als je zulke grote dingen koopt. Ja, nu zijn het maar enkelen die dat doen, maar toen ja.” (man 67). Het percentage van de mannen ligt bij 36%, van de vrouwen bij 42%. Een vrouw van 65 jaar verklaard:

“In het begin was er nog geen droger, dat was gewoon te duur. En we hadden gewoon een waslijn om de was te drogen. En dat ga ik nu trouwens ook altijd doen, als ik thuis ben, ga je vaker de was weer ophangen, omdat de droger ontzettend veel stroom kost, en nou ben je thuis, en dan hoef je niet, als het dan regent, kan je het in de gaten houden.”

Verder gaven meer vrouwen dan mannen aan dat ze een huishoudelijk apparaat overbodig vonden. Een vrouw van 76 jaar gaf een voorbeeld: “Also wir haben zum Beispiel eine Zitruspresse gehabt, ist ja auch elektrisch, was quatsch ist. Die stehen nur um.”

Tabel 5

Overzicht van genoemde algemene ervaringen met het gebruik van huishoudelijke apparaten

Ervaringen	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11) %	(n = 19) %	(n = 30) %
Positief			
Gemak (+)	91	100	97
Tijdwinst (+)	36	74	60
Negatief			
Kosten (-)	36	42	40
Overbodig (-)	9	26	20
Onpraktisch (-)	9	21	17
Kapotgaan (-)	18	5	10
Milieubelasting (-)	0	5	3
Neutraal			
Nieuwigheid	18	21	23
Weinig	27	5	13

(+) = positief.

(-) = negatief.

Ook dat een apparaat als onpraktisch werd ervaren rapporteerden meer vrouwen dan mannen. Een vrouw van 78 jaar beargumenteerde:

“Ich hab immer gedacht, du kannst das viel schneller selber. Bis das ich das aus dem Schrank rausgenommen hab, hast du das und das schon fertig. Ich bin schnell, immer mit allem. Viele Sachen sind mir zu umständlich.”

In vergelijking met vrouwen gaven meer mannen aan dat een huishoudelijk apparaat kapot ging, namelijk 18%. Een man van 75 jaar commenteerde:

“Huishoudelijke apparaten... Ja, ze kunnen kapot gaan, en dan zaten we met de hand in het haar.”

Een man van 65 jaar herinnerde zich:

“Ich kann mich daran erinnern, auch bei meinen Eltern, dass viele elektrische Geräte die angeschafft worden sind entweder defekt waren oder nach relativ kurzer Zeit den Geist aufgegeben haben.”

Eén vrouw gaf aan dat ze de milieubelasting door de huishoudelijk apparaten als negatief ervoer. Geen van de mannen maakte een dergelijke uitspraak.

In tegenstelling tot de vrouwen gaven meer mannen dan vrouwen aan dat ze weinig ervaringen met het gebruik van huishoudelijke apparaten hadden, bijvoorbeeld “Ich hab eher gearbeitet und war nicht so viel zu Hause. Da hatte ich weniger mit zu tun. (...)” (man 65). Een man van 67 jaar verklaarde:

“Ik heb er persoonlijk niet zoveel mee gewerkt, mijn moeder en vrouw werkten meer met huishoudelijke apparaten. Voor hen was het waarschijnlijk wel positief. Ik niet, dus ik heb er weinig ervaring mee. Ik kan er niet op antwoorden, want ik weet het gewoon niet.”

Zowel mannen als vrouwen gaven aan dat ze huishoudelijke apparaten als nieuwigheid ervoeren, een vrouw van 73 jaar vertelde bijvoorbeeld: “Die Freundinnen und so hat man dann gefragt: habt ihr das auch? Und dies und das. Da fing das damals ja auch schon an.”

3.2.2 Waargenomen verandering samengaand met huishoudelijke apparaten

Er werden vijf codes uitgewerkt die de veranderingen samengaand met huishoudelijke apparaten zoals waargenomen door de ouderen beschrijven. De resultaten staan vermeld in tabel 6.

Bijna de helft van de mannen gaf aan dat ze de ontwikkeling en de integratie van huishoudelijke apparaten in hun huishoudens als een langzame verandering waarnamen, bijvoorbeeld “Nee je groeit er gewoon in mee dus.” (man 72). Het percentage van de vrouwen ligt bij 26%. Vooral mannen namen een snelle vooruitgang van huishoudelijke apparaten waar, 21% van de vrouwen merkte dezelfde verandering op. Zoals een man van 76 jaar commenteerde: “De apparaten zijn steeds meer door techniek gestuurd. (...)” Een man van 67 jaar vatte samen:

“Nee klopt, enkele dingen als ze bezig waren ging het ook supersnel, alles werd zo snel achter elkaar opgegooid, dat je dacht kan dat nou zo snel, zo was het met de computer precies zo en dan kunnen wij er niet bij stil staan maar ja je wordt er mee groot gebracht.“

Bijna de helft van de vrouwen gaf aan dat door huishoudelijke apparaten meer mogelijkheden opkwamen. 36% van de mannen gaf dezelfde ervaring aan, bijvoorbeeld

“Ja positieve kanten zijn dat je meer vrije tijd had. Je kon meer dingen gaan doen. Dat was een heel groot pluspunt.” (man 76). Een vrouw van 68 jaar vertelde:

“(…) dat je tijd vrij krijgt en houdt voor andere dingen. En t hoeven geen hobby’s of wat te zijn. Ik heb dan dus in die tijd dan die moedermavo, dat je tijd voor de studie hebt. Als je geen apparaten zou hebben, dan was je er misschien nog veel meer uren tijd kwijt aan de huishouding. En het is gewoon een positieve invloed voor wat betreft je energie en dat je meer vrije tijd hebt voor leukere dingen, of dingen die je meer interesseren.”

Ook een vrouw van 80 jaar beargumenteerde:

“Ja, en daarom kon je ook gaan werken. Ik denk ook dat vroeger mensen geen tijd hadden om te gaan werken.” (vrouw 80)

Net zoveel mannen als vrouwen gaven aan dat de aanschaf van huishoudelijke apparaten geleidelijk was, bijvoorbeeld “Langzaam kwam eigenlijk, niet meteen, eerst wat het nodigste was hebben we gekocht als apparaten.” (vrouw 80). Een vrouw van 72 jaar beargumenteerde:

“Man konnte sich die Sachen ja nur Schrittweise anschaffen. Das war ja nur positiv. Ich konnte mir ja nicht gleich wenn ich einen Mixer hatte gleichzeitig noch eine Küchenmaschine kaufen. Das ging nicht. Immer alles stufenweise, auch wegen den finanziellen Mitteln. Ich meine teuer ist es heute auch, aber ... aber man war damals ja nur ein Verdiener im Haus.”

Tabel 6

Overzicht van genoemde veranderingen samengaand met huishoudelijke apparaten zoals waargenomen door de ouderen

Veranderingen	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11)	(n = 19)	(n = 30)
	%	%	%
Langzame verandering/Meegroeien	45	26	33
Snelle vooruitgang	45	21	30
Meer mogelijkheden	36	42	40
Gelijdelijke aanschaf	36	32	33
Onontbeerlijk	18	16	17

Zowel mannen als vrouwen gaven aan dat huishoudelijke apparaten in de loop der tijd onontbeerlijk zijn geworden, bijvoorbeeld “Oh ja, ohja, ik zou niet meer buiten kunnen!” (vrouw 80)

Een man van 75 jaar beargumenteerde:

“Veranderd... Ja, moet ik heel even denken, ja, ik kan het niet zeggen. Dat is er allemaal ingeslopen. Je vergroeit met de dingen. Dat hoort er gewoon bij, dat is zo. Je kunt het niet meer missen. Die verandering is er wel, ja. Toch wel een beetje van: het kan niet meer anders als zo. Die hulpmiddelen heb ik allemaal nodig. Anders ben ik geen, ja, je bent wel echt mens, maar toch een beetje gehandicapt hè. Dat gevoel hè. Afhankelijk zijn van al die dingen. Dat wel.”

3.3 Recente huishoudelijke apparaten

Om de derde onderzoeksvraag te beantwoorden over de beoordeling van recente huishoudelijke apparaten, namelijk de vaatwasser en de magnetron, werd achtergrondinformatie over de ouderen verzameld: Er werd aan de ouderen gevraagd of ze überhaupt een magnetron of een vaatwasser bezitten en zo ja, sinds wanneer. Daarnaast werden per apparaat twee categorieën gemaakt, namelijk *reden voor/tegen de aanschaf* en *beoordeling over het gebruik*. Eerst worden de categorieën en codes voor de vaatwasser aangegeven en daarna wordt ingaan op de magnetron.

Voordat de categorieën en codes van de vaatwasser en de magnetron beschreven worden, wordt hier kort de belangrijkste achtergrondinformatie aangegeven: Bijna alle mannen bezaten een vaatwasser, bij de vrouwen was dat iets meer dan de helft (zie bijlage III). De meeste mannen kochten er een tussen 1980 en 1989. Ook tussen 1990 en 1999 schaften een aantal mannen een vaatwasser aan. In vergelijking met de mannen kochten de meeste vrouwen er of vroeger of later een, namelijk tussen 1970 en 1979 en tussen 2000 en 2010. Alle mannen en bijna alle vrouwen bezitten een magnetron. De resultaten staan vermeld in bijlage IV. Enkele ouderen voegden eraan toe dat ze een combimagnetron hebben, net zoveel mannen dan vrouwen, namelijk 20%. De meeste ouderen kochten er tussen 1990 en 1999 een.

3.3.1 Redenen voor/tegen de aanschaf van een vaatwasser

De ouderen noemden verschillende redenen waarom ze een vaatwasser kochten. Deze werden uitgewerkt in zes codes, zoals in tabel 7 is weergegeven. Verreweg de meeste mannen, namelijk 82%, vonden de vaatwasser een praktisch hulpmiddel waardoor het werk in de huishouding werd vergemakkelijkt. Ongeveer een op de vijf vrouwen had dezelfde motivatie, bijvoorbeeld “De redenen waren gewoon de overvloed van afwas. Niet qua luxe, maar gewoon een nuttig iets. Praktisch en tijdverkortend.” (vrouw 70)

Net zoveel mannen als vrouwen kochten er een omdat ze in een bepaalde situaties waren, bijvoorbeeld “Een vaatwasser schafte ik aan, omdat ik kleine kinderen had en geen hulp, en werk” (vrouw 73). Een vrouw van 68 jaar vatte beide redenen samen:

“Omdat het gezin wat groter werd. De vaatwasser was echt, ik had niet zo’n zin in afwassen en stond het aanrecht vol en dat irriteerde mijn echtgenoot en dan was in ieder geval de vuile was weggewerkt, in de vaatwasser. Gemak en orde. Een opruimhulp, dan was de afwas weggewerkt.”

Een andere reden was dat het werk sneller ging en daardoor tijd werd gewonnen. Deze reden werd door meer mannen dan van vrouwen genoemd. Een man van 70 jaar verklaarde:

“Ja ja, maar wij hebben wel vrij veel aanloop. Kijk onze zoon die eet hier meestal, en de kleinkinderen blijven soms hier een paar dagen dus, ja het is echt puur gemak en tijdwinst.”

21% van de vrouwen werden door anderen tot het aanschaffen van een vaatwasser overtuigd. 9% van de mannen gaf dezelfde reden aan. Eén vrouw van 75 jaar beargumenteerde dat een vaatwasser goedkoper is dan de afwas met de hand te doen:

“Für mich war das alles zu teuer und verbrauchte zu viel Wasser und zu viel Strom. Bis ich mich dann mal hab belehren lassen, dass es weniger Strom und weniger Wasser braucht, die Spülmaschine. Das haben wir dann an der Jahresabrechnung gemerkt und da war ich dann ganz begeistert. Bin ich heute noch begeistert von.”

Tabel 7

Redenen voor het wel of niet aanschaffen van een vaatwasser

Redenen	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11) %	(n = 19) %	(n = 30) %
Voor aanschaf			
Gemak	82	21	43
Situatie thuis	27	26	27
Van/Door anderen	9	21	17
Tijdwinst	27	11	13
Met nieuwe keuken/huis	18	5	10
Kostenbesparend	0	5	3
Tegen aanschaf			
Plaatsgebrek	9	16	13
Kleine huishoud	0	37	23
Energie	0	16	10
Kwaliteit afwas	0	11	7
Tijd voor afwas per hand	0	11	7

Enkele mannen en vrouwen rapporteerden dat ze met een nieuwe keuken of huis aan een vaatwasser zijn gekomen, zoals een man van 76 jaar: “Toen we een nieuw huis kochten, toen zat er een vaatwasser in. Toen had je er een, klaar.”

Daarnaast werd aan de ouderen gevraagd waarom ze geen vaatwasser hebben (tabel 8). Er werden zes redenen genoemd die in codes werden verwerkt: 37% van de vrouwen vermeldde dat ze in een kleine huishouding wonen en daarom geen behoefte aan een vaatwasser hebben. Ongeveer net zoveel mannen als vrouwen gaf aan dat er te weinig ruimte voor een vaatwasser is. Een vrouw van 75 jaar vatte samen:

“Nee, onze keuken is niet zo groot, en toen we een nieuwe keuken kregen, hebben we het wel overwogen, maar toen waren we inmiddels met z'n tweeën, en toen vonden we eigenlijk de vaatwasser niet nodig, omdat je eigenlijk niet zoveel afwas hebt en mijn man dus altijd afwast.”

Daarnaast noemden alleen nog vrouwen enkele redenen: de vaatwasser gebruikt te veel energie, ze hebben de tijd om de afwas met de hand te doen en de kwaliteit van de afwas is niet goed. Een vrouw van 71 jaar beargumenteerde:

“Als wir dann später in unserem Haus die Küche neu eingerichtet haben wollte der Tischler mir auch eine Spülmaschine andrehen. Und da habe ich gesagt: ‚Nein das brauche ich nicht.‘ Für uns zu zweit was da anfällt da muss ich ja 3 oder 4 Tage sammeln damit sich Wasser und Energie lohnen. Dann kann ich auch von Hand spülen. Da habe ich das negiert und für das Geld kaufe ich mir lieber die Bügelmaschine.”

3.3.2 Beoordeling over het gebruik van een vaatwasser

Om over het gebruik van de vaatwasser uitspraken te kunnen doen, werd naar het nut en de noodzaak gevraagd. De resultaten staan vermeld in tabel 8.

Verreweg de meeste ouderen gaven aan dat ze het nut van de vaatwasser positief beoordelen: 82% van de mannen en 68% van de vrouwen vinden de vaatwasser een praktisch hulpmiddel. Een man van 70 jaar verklaarde:

“En het andere apparaat, dat vind ik verdomd gemakkelijk. Daar... ja daar heb ik echt een hoop plezier van. Daar word een dingetje in gestopt en alles gebeurt automatisch, dus dat is fantastisch!”

Negatief werd door enkele ouderen de kwaliteit van de afwas beoordeeld. Verder gaven meer vrouwen dan mannen aan dat ze een vaatwasser overbodig vinden, bijvoorbeeld “Nou, wij zijn met z'n tweeën, dus de vaatwasmachine vinden we eigenlijk een beetje een overbodig apparaat.” (vrouw 69).

Het gebruik van een vaatwasser werd door de ouderen grotendeels als onnodig beoordeeld. Meer dan de helft van de vrouwen vind een vaatwasser niet nodig, bijna de helft van de mannen vermeldde dezelfde uitspraak, bijvoorbeeld “Also die Spülmaschine müsste ich eigentlich nicht mehr haben.” (vrouw 72). Ook een man van 67 jaar vertelde: “Noodzaak niet. Je kunt ook zonder. (...)” Een vrouw van 73 jaar verklaarde:

“Ich brauchte die nicht, so meine ich. Aber ich meine, wenn man se hat, dann findet man se auch schön, wenn man Besuch hat und alles drin schön und laufen lässt. Aber da könnte ich heute auch drauf verzichten. Also das würd mir nicht leid tun. Da könnte ich wirklich drauf verzichten und Mikrowelle sowieso.”

Tabel 8

Overzicht van de beoordelingen over het gebruik van een vaatwasser, opgedeeld in nut en noodzaak

Beoordeling	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11) %	(n = 19) %	(n = 30) %
Nut			
Hulpmiddel (+)	82	68	73
Overbodig (-)	27	47	40
Kwaliteit afwas (-)	9	5	7
Noodzaak			
Nodig	18	26	27
Wenselijk	36	5	17
Niet nodig	45	63	53

(+) = positieve beoordeling.

(-) = negatieve beoordeling.

Er waren ook ouderen die een vaatwasser nodig vinden, bijvoorbeeld “Ja. Zeer zeker, die is zeker zo noodzakelijk. Ik ga niet in mijn eentje staan afwassen.” (man 76).

Meer mannen dan vrouwen gaven aan dat ze een vaatwasser wenselijk, namelijk 36% van de mannen en 5% van de vrouwen. Een man van 65 jaar verklaarde:

„Also Spülmaschine würde ich sagen, gut man kann eigentlich auf alles verzichten, man kann es von Hand machen und man kann auch Speisen im Topf wieder aufwärmen. Aber ich halte das schon für wichtig, dass es heutzutage so welche Hilfsmittel gibt.“

3.3.3 Reden voor/tegen aanschaf van een magnetron

Er werden vijf codes gemaakt die de redenen voor een aanschaf van een magnetron samenvatten. Die zijn in tabel 9 weergegeven. De meeste ouderen, 73% van de mannen en 53% van de vrouwen, gaven aan dat ze er een voor het gemak kochten.

Meer dan de helft van de mannen en bijna de helft van de vrouwen gaf aan dat ze er tijd door sparen. Een vrouw van 68 beargumenteerde:

“Zeker in de tijd dat ik een beetje ging werken, dan wilde je snel wat klaar hebben en dan had je dus die diepvries dingen, dat zal ook een beetje in die jaren opgekomen zijn, die

kant-en-klaar maaltijden en dan deed je dat snel even in de magnetron. Want het was met die kinderen best een drukte en ik ben nog tien jaar directeur van een staalbedrijf geweest en dat was inderdaad wel een beetje rennen, maar met goede hulp thuis dat je alles op orde had en de kinderen op tijd. Dan past de magnetron helemaal in het verhaal.”

Bijna de helft van de mannen en 16% van de vrouwen rapporteerden dat het ging om een nieuwe techniek met zijn functies. Een man van 79 jaar verklaarde:

“Nou wat nu ook is, ik kook al heel lang en het was een stuk nieuwe techniek, wat ik eens wilde uitproberen en dat die microgolven zo iets konden verwarmen dat vind ik wel positief ja ik gebruik het dagelijks.”

Meer vrouwen dan mannen gaven aan dat ze er een van anderen kregen of overtuigd werden door andere mensen. Ongeveer net zoveel mannen als vrouwen gaven aan dat het gebruik van een magnetron goedkoper is dan van een fornuis. Een vrouw van 75 jaar vatte samen:

“Ja. Aber meine Kinder haben ja nicht locker gelassen und mein Mann auch nicht und dann war ich begeistert. Ich musste mich erst überzeugen lassen. Ja aber die Mikrowelle ja sowieso grade mit so Sachen warm machen und so und grade im Einzelhaushalt. Das ist ja viel preiswerter als wenn ich jedes Mal die Elektroplatten anmache.“

Ook de woonsituatie was voor 16% van de vrouwen een reden om een magnetron te kopen, bijvoorbeeld “Ja, weil ich eben alleine bin. Sonst habe ich ja jeden Tag kochen müssen und heute mach ich dann etwas für 2 oder 3 Tage und dann kann man das aufwärmen. Das habe ich früher nicht gemacht.“ (Vrouw 78). Geen van de mannen gaf dezelfde reden aan.

Drie codes geven de redenen aan waarom een aantal ouderen tot nu toe geen magnetron kochten. Dat gold alleen voor vrouwen, want alle mannen hadden er een. Enkele vrouwen gaven aan dat ze er geen nodig hebben omdat ze maar in een tweepersoonshuishouding wonen. Een andere reden is de slechte kwaliteit van het eten. 11% van de vrouwen gaf aan dat ze de techniek niet goed vinden, bijvoorbeeld “Ik wist er ook niks van, ik had hem bij de kinderen wel eens gezien, ik dacht nou puuhh al die knopjes die er allemaal op zitten, moet ik dat weer leren.” (vrouw 76) Een andere vrouw van 68 jaar beargumenteerde:

“Dan liever iets langzamer. Want door die techniek worden alle moleculen in de voeding, wordt dus heftig of zo, in beroering gebracht dat het verhit wordt. Dat is de techniek van de magnetron. En ja, ik wil niet dat alles, waar ik zoveel tijd aan besteedt heb... Of ja het idee erachter, en ik heb artikelen in die tijd, maar dat is heel lang geleden, toen dus de magnetron opkwam. Heb ik artikelen daarover gelezen vanuit een bepaalde hoek. En toen dacht ik: nee voor mij nooit een magnetron (...).”

Tabel 9

Redenen voor het wel of niet aanschaffen van een magnetron

Redenen	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11) %	(n = 19) %	(n = 30) %
Voor aanschaf			
Gemak	73	53	60
Tijdwinst	64	42	50
Techniek	45	16	27
Door andere	9	21	17
Situatie thuis	0	16	10
Kosten	9	5	7
Tegen aanschaf			
Techniek	0	11	7
Kleine huishoud	0	5	3
Kwaliteit eten	0	5	3

3.3.4 Beoordeling over het nut en de noodzaak van een magnetron

De beoordelingen van de ouderen over het nut van de magnetron werden in vier codes uitgewerkt, zoals in tabel 10 is weergegeven. Verreweg de meeste ouderen gaven een positieve beoordeling. Zo vermeldden meer dan de helft van zowel de mannen als de vrouwen dat de magnetron een praktisch hulpmiddel is. Een vrouw van 71 jaar verklaarde:

“Ja, jetzt kann ich mir, wenn ich gekocht hatte und es ist ein Essensrest übrig geblieben das in der Mikrowelle heiß machen. Ein bisschen Gemüse, einen Klecks Soße und ein Stückchen Fleisch kann man nicht am Herd in Töpfen heiß machen. Oder eben etwas auftauen das kommt mir zu passe.”

Tabel 10

Overzicht van de beoordeling over het gebruik van een magnetron, opgedeeld in nut en noodzaak

Beoordeling	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11) %	(n = 19) %	(n = 30) %
Nut			
Hulpmiddel (+)	55	68	60
Tijd winst (+)	45	21	30
Overbodig (-)	18	16	17
Kwaliteit (-)	0	11	7
Combimagnetron			
Meerdere doeleinden (+)	9	16	13
Snel (+)	9	11	10
Kwaliteit eten (+)	0	5	3
Noodzaak			
Nodig	18	37	30
Wenselijk	45	42	43
Niet nodig	36	21	20

(+) = positieve beoordeling.

(-) = negatieve beoordeling.

Meer mannen dan vrouwen gaven aan dat een magnetron nuttig is om tijd te besparen, bijvoorbeeld: “Zo'n klein ding wat iets heel snel op kon lossen” (man 75).

Twee codes vatten de negatieve beoordelingen over de magnetron samen. Ongeveer evenveel mannen als vrouwen gaf aan dat een magnetron geen groot nut heeft en daarom overbodig is. Alleen vrouwen beoordeelden het nut voor het verwarmen van eten als negatief omdat het niet lekker is, namelijk 11%.

Enkele ouderen gaven aan dat ze een combimagnetron hebben. Het oordeel over het nut van een combimagnetron werd door de ouderen alleen als positief gerapporteerd, zoals in tabel 10 is weergegeven. Er werden drie codes uitgewerkt. De ouderen gaven aan dat een combimagnetron diverse, nuttige doeleinden heeft. Een vrouw van 65 jaar beargumenteerde:

“Maar anders had je een fornuis, een gasoven of weet ik veel, en dan zat daar ook een oven in, en die combimagnetron, dat is dan gewoon klein, voor het bakken. En voor meerdere doeleinden. Je kunt bakken, je kan koken, je kan verwarmen.”

Ongeveer net zoveel mannen als vrouwen gaven aan dat het eten bereiden met een combimagnetron snel gaat. Slechts 5% van de vrouwen en geen van de mannen gaf aan dat de kwaliteit van het eten goed is.

Daarnaast werd aan de ouderen gevraagd hoe noodzakelijk ze vandaag de dag voor zichzelf een magnetron beoordelen (tabel 10). Bijna de helft van de mannen en vrouwen gaf aan dat een magnetron in hun leven wenselijk is.

Meer vrouwen dan mannen gaven aan dat een magnetron nodig is, bijvoorbeeld: “Nou, ja, ja, weet je wat het is, ik hoorde een vriendin van mij zeggen ‘zolang je het niet hebt, mis je het niet.’ En ik zeg ‘nou de magnetron is voor mij ook een must’ (...).” (vrouw 68).

In tegenstelling daarmee vinden meer mannen dan vrouwen een magnetron in hun leven niet nodig. Een man van 67 jaar verklaarde:

“Nee, nee ja een magnetron is een gemak hé. Het is niet iets wat je moet hebben. Als je huishoudelijke dingen hebt...” (man 67)

3.4 Mening over toekomstige aanschaf van een huishoudelijk apparaat

Om de laatste onderzoeksvraag te beantwoorden, werd achtergrondinformatie verzameld. Daardoor kon een vollediger beeld van de meningen van de ouderen verkregen worden als het gaat om de toekomst. Zo werd aan de ouderen gevraagd of ze van plan zijn of zich voor kunnen stellen een nieuw huishoudelijk apparaat te kopen. Hier worden kort de belangrijkste gegevens weergegeven:

Alle mannen en alle vrouwen antwoordden dat ze niet van plan zijn een nieuw huishoudelijk apparaat te kopen. In vergelijking met de vrouwen gaven meer dan de helft van de mannen aan dat ze zich kunnen voorstellen een nieuw apparaat te kopen. 68% van de vrouwen kon zich dat niet voorstellen.

Om een antwoord op de vierde onderzoeksvraag te kunnen geven werd een categorie gemaakt, namelijk *mening over toekomstige aanschaf van een huishoudelijk apparaat* met zes codes. De resultaten staan vermeld in tabel 11. De meerderheid van de mannen, maar ook een groot aantal vrouwen, beargumenteerde dat ze alle apparaten in de huishouding hebben die nodig zijn, bijvoorbeeld: “Nee, ik zou niet weten wat we nu nog meer nodig hebben aan huishoud apparaten. We hebben alles.” (man 67). Een man van 79 jaar beargumenteerde:

“Nee, ik heb alles. Ik heb daar buiten dat gebouw, daar moet je eens naar binnen lopen. Ovens, koelkasten, ijsmachines, staafmixers, noem maar op, ik zou zo niet weten, want er komt natuurlijk ook veel spul bij wat absoluut niet noodzakelijk is. Er zijn dingen te koop, dan denk je ja man, dat heeft geen nut, over een half jaar koopt niemand dat meer. Dat heeft geen zin, maar de essentiële dingen die zijn er wel.” (man 79)

Ongeveer net zoveel mannen als vrouwen waren van mening dat ze in een situatie zijn waarin het niet meer nodig is een nieuw huishoudelijk apparaat te kopen. Een man van 80 jaar verklaarde:

„Wahrscheinlich nicht. Auf Grund der gesundheitlichen Angeschlagenheit käme ich jetzt nicht dazu mir eins noch anzuschaffen. Für mich läuft die Zeit so langsam ab.“

Meer dan de helft van de vrouwen wisten niet welk apparaat voor hen in aanmerking zou kunnen komen, bijvoorbeeld “Ich wüsste im Moment nicht welches. Nö, wüsste ich so nicht.” (vrouw 69). Het percentage ligt bij de mannen op 27%.

Bijna de helft van de mannen gaf aan dat ze open zijn voor nieuwe praktische ontwikkelingen. 21% van de vrouwen gaf dezelfde reden aan, bijvoorbeeld “Als er iets makkelijk op de markt komt wat ons past dan ga ik ervoor.” (Vrouw 68) Een man van 75 jaar beargumenteerde:

“Oh, als er iets bijzonders is, één of ander nieuw apparaat, dan kan het wel zijn, als het gemak dient... Ja.

Tabel 11

Mening over toekomstige aanschaf van een huishoudelijk apparaat

Redenen	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(n = 11)	(n = 19)	(n = 30)
	%	%	%
Voldoende	64	42	50
Niet meer nodig (situatie)	27	16	20
Geen idee welk apparaat	27	53	43
Openstaan	45	21	30
Ter vervanging	45	32	37

Sommige ouderen konden zich wel voorstellen een oud apparaat met een nieuw te vervangen als het oude kapot gaat. Bijna de helft van de mannen en 32% van de vrouwen gaven deze reden aan. Een vrouw van 65 jaar beargumenteerde:

“Nee. Wel vervangen wat stuk gaat, en waar je één keer aan gewend bent kan je eigenlijk niet goed missen, maar ik zou niet weten welke apparaten ik nog extra zou moeten aanschaffen.”(vrouw 65)

4. Conclusie en discussie

4.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen

In dit onderzoek zijn de levensverhalen over huishoudelijke apparaten onder mannen en vrouwen uit de stille generatie onderzocht. Tijdens het onderzoek werd getracht om antwoord te vinden op vier onderzoeksvragen, gerelateerd aan verleden, heden en toekomst.

In dit hoofdstuk zullen eerst de belangrijkste conclusies worden weergegeven. Omdat niet alles wat is besproken kan worden weergegeven, werd een keuze gemaakt. Hierbij werd geselecteerd op basis van de codes die sterk naar voren kwamen tijdens het onderzoek. Om te beginnen de conclusies voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Daarna komen enkele interpretaties aan bod. Een vergelijking met bestaand onderzoek zal inzicht geven in zowel de ondersteunende waarde als ook de toegevoegde waarde van dit onderzoek. Tot slot worden kanttekeningen van dit onderzoek en aanbevelingen voor vervolgonderzoek gemaakt.

4.1.1 Beantwoording van de eerste onderzoeksvraag

Welke opkomsten van huishoudelijke apparaten in de jaren vijftig en zestig worden nu van ouderen als bijzonder belangrijk beleefd en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen?

Individen somden eerst een groot aantal huishoudelijke apparaten op die in de jaren vijftig en zestig op de markt kwamen, ofwel welke apparaten ze toen in hun huishouding hadden. Toch kwam duidelijk naar voren dat de opkomst van de wasmachine nu door zowel mannen als vrouwen als het belangrijkste huishoudelijk apparaat in de jaren vijftig en zestig werd gezien.

Het verschil in de waardering bestond uit de invloed die het apparaat op individuen had. Voor vrouwen was er een directe invloed: Ze kregen hulp bij de verzetting van stapels wasgoed, dat wil zeggen van langdurig en zwaar fysiek werk. De mannen die minder met huishoudelijke werkzaamheden te maken hadden ervoeren een indirecte, positieve invloed door de wasmachine: De vrouw had meer tijd voor man en kinderen.

Naast de wasmachine werd de opkomst van de koelkast door individuen, voornamelijk vrouwen, als het belangrijkste huishoudelijke apparaat beschouwd. Verse levensmiddelen konden koel worden opgeslagen waardoor ze langer houdbaar waren. Vooral voor vrouwen ontstond de mogelijkheid om flexibeler te zijn, bijvoorbeeld als het gaat om boodschappen doen en bereiden van maaltijden.

Enkele mannen vonden geen van de opgekomen huishoudelijke apparaten belangrijk, omdat ze er niets mee te maken kregen. Ze waren meer in de wereld bezig en vonden apparaten voor de huishouding minder interessant. Dat is waarschijnlijk ook een reden waarom weer andere de opkomst van huishoudelijke apparaten als normaal in die tijd beschouwden. Veel mannen werkten in een industriële onderneming waarin ze met begrip van technologische ontwikkelingen opgroeiden. Ze waren overdag in een andere omgeving dan de meeste vrouwen. Enkele vrouwen besteedden de meeste tijd thuis en waren met de huishouding bezig. Zo namen ze de opkomst van huishoudelijke apparaten als bijzonder en luxe waar: Huishoudelijke apparaten waren nieuwe ontwikkelingen die praktisch en tijdbesparend in het gebruik waren, maar ze hadden ook een hoge aanschafprijs.

Hoewel de wasmachine rond 30 jaar later op de markt kwam dan de koelkast en slechts 25% van de mensen in 1962/1963 een wasmachine hadden, werd ze als het invloedrijkste apparaat in de jaren vijftig en zestig gezien. Er kan geconcludeerd worden dat het bezit van beide apparaten leidde tot een makkelijker leven: Aan de wens naar vers eten en hygiëne kon zonder veel moeite worden voldaan en zonder een groot deel van het dagelijks leven in beslag te nemen.

4.1.2 Beantwoording van de tweede onderzoeksvraag

Hoe zien de algemene ervaringen in de levensloop van ouderen tussen 65 en 80 jaar met huishoudelijke apparaten eruit en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen?

De algemene ervaringen met huishoudelijke apparaten in verleden en heden werden door individuen vanuit een tegenwoordig perspectief verschillend beoordeeld: Enkele noemden alleen positieve ervaringen, terwijl andere zowel positieve als negatieve ervaringen vaststelden. Over het algemeen werden huishoudelijke apparaten vooral positief gekenmerkt door vergemakkelijking van huishoudelijke werkzaamheden en besparing van tijd.

Door het gebruik van huishoudelijke apparaten ervoeren vooral vrouwen een verlichting van huishoudelijke werkzaamheden. Ze hadden minder fysieke inspanning nodig en besteedden er minder tijd aan. Dat resulteerde in een flexibeler dagindeling en in meer mogelijkheden om eigen interesses na te streven. Toch droegen niet alle huishoudelijke apparaten bij aan de verlichting van huishoudelijk werk. Enkele vrouwen beoordeelden het gebruik van bepaalde apparaten als overbodig of onpraktisch. Zo werd de traditie en gewenning van de uitvoering van huishoudelijk werk met de hand in sommige situaties hoger gewaardeerd dan de inzet van bepaalde huishoudelijke apparaten.

Enkele mannen ervoeren de opkomst van huishoudelijke apparaten meer vanuit een technologisch perspectief: Ze willen weten hoe het functioneert. Het is dan niet verwonderlijk dat enkele mannen een negatieve kant van een apparaat vaststelden: het kan kapot gaan. Waarschijnlijk is deze ervaring er aan toe te schrijven dat ze dan bevoegd waren om het apparaat te repareren.

Individuele beschreven een snelle vooruitgang en een voortdurende ontwikkeling van elektrische, huishoudelijke apparaten die op de markt kwamen. Dat wil zeggen; ze vernamen het proces van technologische ontwikkeling en hervorming. Ze namen waar dat er een nieuw apparaat, of een modernisering van een apparaat, op de markt kwam. Deze verandering spiegelde maar niet de situatie in de huishoudens weer: Individuele ervoeren een langzame toename van apparaten door de tijd heen. Dat was te wijten aan de financiële mogelijkheden van individuen na de Tweede Wereldoorlog. Niet iedereen had een hoog inkomen, vaak was de man de enige verdiener in het gezin. Daardoor moesten keuzes worden gemaakt bij het aanschaffen van apparaten. Enkele mannen namen dan ook een langzame en bijna onmerkbaar verandering door huishoudelijke apparaten door hun leven heen waar. Dat komt waarschijnlijk omdat mannen vroeger vaak buitenshuis waren om geld te verdienen en niet direct met huishoudelijke apparaten en de invloed op het leven te maken hadden.

Huishoudelijke apparaten nemen vandaag de dag een groot deel over van huishoudelijke werkzaamheden. Daarom is het begrijpelijk dat zowel mannen als vrouwen deze apparaten als onontbeerlijk beschouwen.

4.1.3 Beantwoording van de derde onderzoeksvraag

Hoe kijken ouderen aan tegen het gebruik van recente huishoudelijke apparaten en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen?

Mannen en vrouwen hebben vandaag de dag verschillende meningen over het gebruik van recente huishoudelijke apparaten: Mannen waarderen de vaatwasser hoger dan vrouwen. Ze vinden een vaatwasser noodzakelijk, ook als ze alleen wonen. Mannen kochten er een voor het gemak en omdat ze het een belangrijk hulpmiddel vinden. In tegenstelling tot de mannen beoordelen meer vrouwen het gebruik van een vaatwasser als overbodig. Opvallend is dat diegene die actief zijn in de huishouding de vaatwasser als niet noodzakelijk beschouwen. Vrouwen waarderen het gebruik wel hoger als het gezin groter wordt en er veel afwas is. Dan zien ze de vaatwasser als een nuttig hulpmiddel.

De magnetron wordt door zowel mannen als vrouwen gekocht om eten gemakkelijk en snel op te warmen. Mannen vinden een magnetron net zo noodzakelijk als een vaatwasser. In vergelijking met de mannen hechten vrouwen meer betekenis aan de magnetron dan aan de vaatwasser. Ze vinden een magnetron noodzakelijk, omdat het een nuttig hulpmiddel is. Ze zijn echter niet tevreden over de techniek van een magnetron en vinden de kwaliteit van het eten wat minder.

Diegene die een combimagnetron hebben waarderen het gebruik hoger dan dat van een normale magnetron. Dat komt omdat een combimagnetron diverse functies heeft, waardoor ze de mogelijkheid hebben om met een klein apparaat flexibeler eten toe te bereiden.

4.1.4 Beantwoording van de vierde onderzoeksvraag

Wat zijn de meningen van ouderen over de toekomstige aanschaf van huishoudelijke apparaten en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen?

Voorals mannen kunnen zich wel voorstellen een nieuw huishoudelijk apparaat aan te schaffen dat op de markt verschijnt, maar het moet dan wel een heel nuttig apparaat zijn. Toch beide geslachten uit de stille generatie zijn niet van plan om een nieuw huishoudelijk apparaat te kopen. Vooral mannen beargumenteren dat ze tevreden zijn met de apparaten die in hun huishouding te vinden zijn.

Er kan geconcludeerd worden dat ouderen binnenkort geen geheel nieuw apparaat willen kopen. Hooguit zouden ze een kapot, huishoudelijk apparaat vervangen door een nieuw, moderner exemplaar.

4.2 Discussie

In de eerste helft van de 20ste eeuw was er nog een sterke arbeidsverdeling naar geslacht: Vrouwen waren verantwoordelijk voor het huishoudelijk werk en mannen voor het verdienen van geld. De opkomst van huishoudelijke apparaten werd daarom vooral door vrouwen als bijzonder handig waargenomen. Ze konden zich met de apparaten identificeren en hechtten er grote betekenis aan omdat het hun dagelijks leven veraangenaamde. Toen was het raar als mannen de huishoudelijke werkzaamheden overnamen, omdat mannen zich met de rol als kostwinner identificeerden.

In de laatste 60 jaar veranderde vooral de houding van vrouwen als het gaat om hun rol in de familie. Steeds meer wordt de aandacht gericht op individuele zelfontplooiing en keuzevrijheid: De vrouw had de mogelijkheid om moeder, huisvrouw of carrièrevrouw te zijn. Door de verschuiving na 1970 in de verhouding tussen mannen en vrouwen die actief waren op de arbeidsmarkt (Liefboer & Dykstra, 2000) zou men kunnen aannemen dat zich als gevolg daarvan ook de rolverdeling thuis veranderde. Niet meer alle vrouwen waren de hele dag thuis en hadden tijd om huishoudelijke werkzaamheden te verrichten. Toch kwam uit de levensverhalen naar voren dat voor vrouwen kinderen en huishouding op de voorgrond stonden.

Uit de verhalen wordt duidelijk dat meer tijd wordt bespaard door het gebruik van huishoudelijke apparaten. Enkele vrouwen vinden dat ze daardoor meer tijd hadden om zich dan met andere dingen bezig te houden. Andere zeggen dat er alleen een verschuiving plaatsvond in de arbeidsindeling maar de arbeid bleef bestaan. Zo zijn er verschillende meningen over wat precies onder de gevolgen van tijdwinst wordt verstaan. De dagindeling is mogelijk verbonden met rollen waarmee de vrouwen zich identificeren. Doordat huishoudelijke werkzaamheden sneller en makkelijker gingen, werd er meer in de huishouding gedaan. De was werd bijvoorbeeld vaker gedaan (König, 2000). Zo identificeren deze vrouwen zich meer met de rol van huisvrouw.

Er werd vermoed dat toen de ouderen met pensioen zijn gegaan en de kinderen uit huis waren, samenwonende mannen en vrouwen voor een gelijke indeling van huishoudelijke werkzaamheden zorgden. Uit dit onderzoek blijkt echter dat oudere vrouwen nog steeds

de meeste huishoudelijke werkzaamheden doen. Daarnaast hebben veel oudere vrouwen een zorgdragende activiteit, zoals vrijwilligerswerk in een bejaardentehuis. Zo komt uit de levensverhalen naar voren dat deze vrouwen zich vooral identificeren met de rol als huisvrouw en zorgdrager. Mannen in de derde levensfase daarentegen lijken alleen af en toe mee te helpen of nemen andere opgaven over, zoals werk in de tuin. Ze zijn wel geïnteresseerd in de techniek van een apparaat. Er wordt vermoed dat mannen op die manier in aanraking komen met apparaten en dan ook wel eens met een huishoudelijk apparaat omgaan. Dit onderzoek laat geen duidelijke verschuiving van rolverdelingen tussen geslachten zien.

Zoals ook uit een studie van Jakobs et. al (2008) blijkt, bezitten vandaag de dag meer mannen dan vrouwen een vaatwasser. Het bezit van een magnetron is over beide geslachten ongeveer gelijk verdeeld. Een mogelijke interpretatie hiervoor is dat een bepaald apparaat enkele eigenschappen van de identiteit zou kunnen weerspiegelen, bijvoorbeeld als het gaat om alleenstaande oudere mannen en de vaatwasser. Deze vinden een vaatwasser zowel voor alleenwonende als ook voor het gezin nuttig of zelfs noodzakelijk. Dan zou men bijvoorbeeld kunnen zeggen dat deze mannen zichzelf niet in de rol van afwasser zien en daarom de afwas aan de machine overlaten. Oudere vrouwen daarentegen vinden hoe groter het gezin is hoe noodzakelijker een vaatwasser. Het waargenomen nut is dan hulp bij het afwassen en bij het opruimen van een grote hoeveelheid servies. De vaatwasser lijkt voor meer vrouwen dan mannen een soort luxeapparaat te zijn dat niet in iedere woonsituatie van belang is.

In tegenstelling tot de vaatwasser verschaft een wasmachine daarentegen in iedere huishoud, onafhankelijk van de grootte van het gezin, een grote vergemakkelijking van fysiek werk.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat er een verband lijkt te zijn tussen de financiële mogelijkheden die individuen in de tijd van de wederopbouw hadden en de beoordeling van de noodzaak van recente huishoudelijke apparaten. Diegene die vroeger weinig financiële mogelijkheden tot het aanschaffen van elektrische apparaten hadden vinden vandaag bepaalde recente huishoudelijke apparaten minder nodig. Een mogelijke interpretatie daarvoor is dat mensen met weinig geld vroeger zuinig moesten omgaan met de financiële middelen. Dit was toen een levenswijze die mogelijk zelfs in de eigen identiteit werd geïntegreerd en vandaag de dag nog een eigenschap van enkele ouderen uit de stille generatie is. Ondersteuning vindt deze interpretatie door Brugman (2007, p. 55) die zegt dat narratieve structuren redelijk stabiel blijven: “nieuwe elementen kunnen eenvoudigweg in de bestaande structuur geassimileerd worden.” Hier zou men nog verder kunnen gaan en stellen dat daarom vrouwen,

omdat ze geen eigen geld verdienden, recente huishoudelijke apparaten, zoals de vaatwasser, nog steeds kritisch in overweging nemen voordat ze er een kopen.

De acceptatie van huishoudelijke apparaten werd vooral beïnvloed door de kosten die men voor een bepaald apparaat moet betalen in verhouding tot de financiële mogelijkheden die men heeft. Ook uit het onderzoek van Lagemaat, van der Linden, Schellekens en Stephan (2005) wordt de factor kosten als invloedrijk beschouwd als het gaat om de aanschaf van nieuwe technologie. Deze factor was vooral in de tijd van de wederopbouw van belang omdat er veel mensen waren met weinig financiële middelen. Toen waren grote en nieuw op de markt verschijnende apparaten duur en daarom voor de meeste mensen niet haalbaar. Nadat de apparaten op de markt kwamen, duurde het 30 tot 40 jaar tot de meeste huishoudens een koelkast of een wasmachine hadden. Zo ontwikkelde zich de materiële welvaart maar langzaam. Toch er waren altijd mensen die als eerste een bepaald apparaat hadden, waardoor werd geconcludeerd dat ze algemeen betere inkomsten hadden dan de mensen die er nog geen in huis hadden. Er leek dan minder sprake te zijn van jaloersheid maar meer van nieuwsgierigheid en bewondering van het apparaat. Door het prijzen van andere mensen maar ook door de reclame werd de overweging of een bepaald apparaat ook voor de eigen situatie nuttig of nodig is op gang gebracht. De integratie van de vaatwasser was moeizamer omdat de mensen er in de tijd na de Tweede Wereldoorlog minder behoefte aan hadden. Ook vandaag de dag zijn er huishoudens zonder een vaatwasser. Een belangrijke factor is daarom het nut en de noodzaak van een apparaat, zoals waargenomen door de ouderen. Dat varieert al naargelang de woonsituatie waarin men zich bevindt. Zo blijkt uit dit onderzoek dat de aankoop van een huishoudelijk apparaat naast de financiële mogelijkheden ook afhankelijk is van de sociale omgeving die een apparaat prijst en de behoefte van het individu aan een bepaald apparaat (Dennissen, Seydel, Allouch & Dohmen, 2006).

Samengevat kan worden dat de mensen uit de stille generatie voordat ze een huishoudelijk apparaat kopen afwegen of het een waargenomen nut heeft en of het voor de eigen situatie nodig is. Vooral als een apparaat duur is maken ze een weloverwogen keuze of sparen een tijdje.

Huishoudelijke apparaten werden in de loop der tijd in huishoudens geïntegreerd. De mensen konden vroeger een grote hoeveelheid handarbeid vervangen door apparaten. Uit dit onderzoek blijkt dat ouderen, behorend tot de stille generatie, vandaag weinig of helemaal geen nieuwe huishoudelijke apparaten meer kopen. Dat heeft weinig te maken met hun tegenwoordige financiële mogelijkheden. De mensen in de derde levensfase zijn vandaag

de dag niet meer actief op de arbeidsmarkt, maar dat wil niet zeggen dat ze weinig geld hebben. Uit de levensverhalen kwam naar voren dat de mensen, behorend tot de stille generatie, zuinig waren en dat nog steeds zijn. Ze maken de afweging of een bepaald apparaat nodig is voordat ze overgaan tot aanschaf. Verder hebben een aantal ouderen vroeger een eigen huis gebouwd dat nu is afbetaald en ontvangen pensioen. Dat laat ook een studie zien waaruit blijkt dat paren en alleenstaanden boven de 65 jaar veel vermogen hebben opgebouwd (CBS, 2010). Ouderen accepteren en gebruiken apparaten als ze deze als nuttige apparaten waarnemen. Toch houden ouderen in de derde levensfase op een gegeven moment op om nieuwe huishoudelijke apparaten te kopen. Het blijkt dat het hier niet om een generatie gaat die erop uit is om alles te hebben wat nieuw is, omdat het nieuw is. Het gaat er vooral om dat het een belangrijke functie heeft die het dagelijks leven kan veraangenamen.

Als gevolg daarvan is er een verschuiving in de waardeoriëntatie van mensen: In de periode na de Tweede Wereldoorlog was er meer sprake van ‘overleving’, vandaag de dag streeft men naar welbevinden. Dit onderzoek geeft daar ondersteunend bewijs voor. Uit de levensverhalen werd duidelijk dat de mensen toen weinig bezit hadden. In de loop der tijd benutten ouderen de mogelijkheid en richtten hun huis langzaam met voor hun nuttige apparaten in. Met deze apparaten hebben ouderen ook in de laatste jaren van hun leven de mogelijkheid om gemakkelijk de eigen huishoudelijke werkzaamheden te verrichten, zolang hun gezondheid dat toelaat. Zo geven ze ook aan beweging een grote betekenis om langer gezond te blijven. Ze willen nog dingen zelf kunnen doen en niet helemaal van apparaten afhankelijk zijn omdat sommige ervoor zorgen dat ouderen zich minder bewegen (Dennissen, Seydel, Allouch & Dohmen, 2006).

In dit onderzoek wordt duidelijk dat het waargenomen nut van een huishoudelijk apparaat een centrale rol speelt als het gaat om het gebruiken daarvan. Ook in het *TAM* is *perceived usefulness* van belang als het gaat om de intentie om technologie te gaan gebruiken. Vanuit de levensverhalen over ervaringen met huishoudelijke apparaten bleken weinig negatieve ervaringen of vrees ermee samen te gaan. Dit, terwijl uit studies naar de gebruiksvriendelijk met technologische apparaten blijkt dat ook ouderen de wens naar meer aangepaste technologieën hebben. Zo blijkt ook in het *TAM* dat de factor *perceived ease of use* een bepalende waarde heeft als het gaat om het gebruik van technologieën. De tegenspraak in de conclusies zou er in de eerste plaats mee samenhangen dat in dit onderzoek niet expliciet werd gevraagd naar de gebruiksvriendelijkheid van huishoudelijke apparaten. Hier werd vooral de nadruk gelegd op het vrij laten vertellen van ouderen over hun ervaringen en meningen over huishoudelijke apparaten. Ten tweede lijken achteraf gezien de positieve voordelen van een

apparaat zwaarder te wegen dan de negatieve kanten. Zo blijkt de stille generatie met de ontwikkelingen van de meeste huishoudelijke apparaten tevreden en blij te zijn.

4.3 Beperkingen van dit onderzoek

Bij dit onderzoek kunnen een aantal kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste is er geen generalisatie van de gegevens op de totale bevolking mogelijk omdat geen aselechte steekproef werd gebruikt, zoals in kwantitatief onderzoek gebruikelijk is. In dit kwalitatieve onderzoek is gekozen voor een beredeneerde steekproef die vrij klein is. Er is geen sprake van een representatieve steekproef van de totale bevolking, maar het gaat om een goede afspiegeling van de variëteit van de groep ouderen uit de stille generatie. Wel is een inhoudelijke generalisatie mogelijk, waardoor de inzichten toegepast kunnen worden op soortgelijke situaties.

Ten tweede valt te zeggen dat door het gebruik van het semigestructureerde interview de respondenten min of meer geleid worden door de interviewer. Daardoor wordt de respondent beperkt en beïnvloedt in het geven van zijn antwoorden. Zo kunnen belangrijke belevingen gemist worden. Toch geven de vaste vragen een leidraad voor de interviewer waardoor minder fouten worden gemaakt. Verder wordt gewaarborgd dat alle vragen aan de orde kwamen die belangrijk zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

Ten derde is het ook mogelijk dat de respondenten sociaal wenselijke antwoorden geven. Daarom werd vantevoren heel duidelijk uitgelegd dat het om de individuele belevingen en meningen van de respondenten gaat.

Ten vierde werd beargumenteerd dat de magnetron en de vaatwasser representatief zijn voor recente huishoudelijke apparaten. Naast deze apparaten bestaat er nog een groot aantal moderne apparaten die als representatieve, recente huishoudelijke apparaten gebruikt kunnen worden.

Uit de verhalen komt duidelijk naar voren dat de betekenis van een apparaat voor het individu afhangt van het waargenomen nut en de noodzaak. Er moet worden bedacht dat de noodzaak van een bepaald apparaat na de aankoop en gebruik daarvan sterker kan worden beoordeeld dan als iemand het apparaat niet heeft. Dat heeft er mee te maken dat een apparaat pas dan als onontbeerlijk kan worden beschouwd.

Verder is het toekomstig perspectief een soort verwachting van de ouderen over de aanschaf van huishoudelijke apparaten. Dat betekent niet dat het zich daadwerkelijk zo zal

voordoelen. Zo zou het mogelijk zijn dat ouderen in de toekomst wel een huishoudelijk apparaat aanschaffen terwijl ze aangaven dat niet van plan te zijn.

Ten vijfde zijn de vijf interviewers niet getraind in het afnemen van interviews. Dat kan leiden tot minder betrouwbare resultaten. Zo had men op enkele antwoorden van de ouderen nog meer door kunnen vragen. Toch werd tijdens de afname van de interviews geprobeerd zo open, onopvallend en flexibel mogelijk te zijn. Verder werd vooraf een pilot-interview gedaan om vervolgens door feedback verbeteringen aan te brengen.

Ten zesde is de betrouwbaarheid in dit onderzoek niet gewaarborgd omdat er geen gebruik is gemaakt van inter-betrouwbaarheid. Zo kunnen de conclusies van de gegevens heel anders uitvallen als een andere onderzoeker dezelfde gegevens interpreteert. Om dit zoveel mogelijk te voorkomen werd heel zorgvuldig omgegaan met de analyse en de interpretatie van het codeschema. Er werden weloverwogen keuzes gemaakt om de eigen subjectieve ervaringen en meningen zo goed mogelijk uit te schrijven.

Verder worden levensverhalen gereconstrueerd vanuit het tegenwoordig perspectief van individuen. Dat betekent dat levensverhalen een soort actuele interpretatie zijn, opgebouwd vanuit individuele herinneringen (Bluck, 2001). Deze herinneringen zijn gekenmerkt door bepaalde gebeurtenissen in ons leven, zoals hoogte- en dieptepunten. Naarmate veranderingen of ingrijpende gebeurtenissen in een leven plaatsvinden, kunnen deze vervolgens invloed uitoefenen op de constructie van het levensverhaal. Herinneringen kunnen vertekend zijn naarmate men erop terug blikte en bepaalde gebeurtenissen beoordeelde. Zo heeft de context waarin men zich bevindt invloed op de beoordeling van een gebeurtenis: Een gebeurtenis kan de schijn wekken niet van belang te zijn maar terugblikkend als heel belangrijk worden beschouwd. Ofwel wanneer een gebeurtenis plaatsvindt wordt het belangrijker beoordeeld dan wanneer jaren later wordt teruggeblikt (Brugman, 2007). Zo komt de vraag op in hoeverre de retrospectieve levensverhalen van de ouderen betrouwbaar zijn. Doordat de respondenten vrij en redelijk ongestuurd konden vertellen over eigen leven en ervaringen werd een groot aantal aan rijke en diepgaande gegevens verzameld. Ook werden alleen ouderen gecontacteerd waarvan werd uitgegaan dat ze mentaal fit zijn. Volgens deze redenen werd deze onderzoeksmethode hoog gewaardeerd.

In het begin van dit onderzoek waren er een hoofdonderzoeksvraag en drie subonderzoeksvragen. De hoofdonderzoeksvraag werd vervolgens omgeschreven en staat nu als tweede onderzoeksvraag. Op basis van de codering van de levensverhalen kwamen twee categorieën naar voren die gaan over de algemene ervaringen met huishoudelijke apparaten die de respondenten opdeden in zowel verleden als heden. Ook werd duidelijk dat

respondenten veranderingen waarnamen die samengaan met huishoudelijke apparaten. De antwoorden op deze onderzoeksvraag gaan niet over specifieke apparaten maar over huishoudelijke apparaten in het algemeen. Zo kwam een meer algemene onderzoeksvraag tot stand die niet alleen het verleden maar ook het heden behandelt. Deze onderzoeksvraag maakt een goede overgang naar de derde onderzoeksvraag die gaat over de ervaringen en meningen van de respondenten in het hier en nu.

Ten slotte zijn in dit onderzoek naast de kwalitatieve ook kwantitatieve gegevens verzameld. Het gebruik van percentages in de resultaten kan verschillen en overeenkomsten tussen mannen en vrouwen duidelijker maken en dat leidt tot een objectievere manier van de behandeling van de gegevens.

4.4 Aanbevelingen

Uit het onderzoek komt naar voren dat mannen en vrouwen uit de stille generatie verschillende ervaringen en meningen hebben over huishoudelijke apparaten door hun leven heen. Deze conclusie leidt tot een aantal vragen. Interessant is of vroegere generaties andere conclusies met dezelfde methode laten zien. De belevingen en waarderingen kunnen vervolgens vergeleken worden tussen verschillende generaties.

Verder kan hetzelfde onderzoek herhaald worden met dezelfde leeftijdsgroep. Daardoor komt een grotere steekproef tot stand waarmee verschillende leeftijdsgroepen binnen de stille generatie kunnen worden vergeleken.

In dit onderzoek wordt verondersteld dat er geen groot onderscheid is tussen de belevingen met en opvattingen over huishoudelijke apparaten tussen ouderen met de Nederlandse en Duitse nationaliteit door de jaren heen. Dat kan met een vervolgonderzoek nader onderzocht worden.

Dit onderzoek werd beperkt tot de magnetron en de vaatwasser als representatieve, recentelijke huishoudelijke apparaten. Ook kan de vraag naar de beoordeling van recente huishoudelijke apparaten geheel open aan de respondenten worden gesteld. Daardoor zou men kunnen opsporen welke apparaten door ouderen als modern worden gezien en waarom.

De mogelijke verbanden van de ervaringen en meningen tussen verleden en heden kunnen dieper worden onderzocht als het gaat om de omgang met huishoudelijke apparaten. Een manier is door een longitudinaal onderzoek uit te voeren waardoor minder gebruik gemaakt wordt vanuit het retrospectief maar telkens vanuit het tegenwoordig perspectief op het gegeven moment.

Dit onderzoek maakte duidelijk dat er een grote diversiteit bestaat tussen oudere mannen en vrouwen ten opzichte van de ervaringen, belevingen en meningen van huishoudelijke apparaten door hun leven heen.

Referenties

Baltes, P. B., Reese, H. W. & Lipsett, L. P. (1980). Life-span developmental psychology. *Annual Review of Psychology*, 31, 65–110.

Becker, H.A. (1992). *Generaties en hun kansen*. Amsterdam: Meulenhoff.

Bluck, S. (2001). Autobiographical memories: A building block of life narratives. In: G. Kenyon, P. Clark & B. Vries, B, *Narrative gerontology, theory, research and practice*. New York: Springer Publications Company.

Bohlmeijer, E.T. (2007). *De verhalen die we leven: Narratieve psychologie als methode*. Amsterdam: Boom.

Brugman, G.B. (2007). Het levensverhaal als constructie. In: Bohlmeijer, E., Mies, L., Westerhof, G., *De betekenis van levensverhalen: Theoretische beschouwing en toepassingen in onderzoek en praktijk*. Houten: Bohn, Stafleu & van Loghum.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2003). *Combinatie fulltime en parttime werken populair*. Webmagazine. Verkregen op 25 juli, 2011, via <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/publicaties/artikelen/archief/2003/2003-1198-wm.htm>

Centraal Bureau voor de Statistiek (2008). *Gezondheid en zorg in cijfers 2008*. Verkregen op 3 juli, 2011, via <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/516BE7D7-B35E-4CFA-BF66-9B48ADF6995F/0/2008c156pub.pdf>

Centraal Bureau voor de Statistiek (2008). *Levensverwachting snel toegenomen*. Webmagazine. Verkregen op 25 juli, 2011, via <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2008/2008-2528-wm.htm>

- Centraal Bureau voor de Statistiek (2010). *Zelfstandigen hebben meeste vermogen*. Webmagazine. Verkregen op 25 juli, 2011, via <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/inkomen-bestedingen/publicaties/artikelen/archief/2010/2010-3011-wm.htm>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). *Ouderen wonen steeds langer zelfstandig*. Webmagazine. <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3434-wm.htm>
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information Technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319–3401.
- Denissen, E.G.J.M., Seydel, E.R., Ben Allouch, S., Dohmen, D.A.J. (2006). *Ouderen en nieuwe technologie in huis. Bondgenoten of vijanden?* Enschede: Universiteit Twente, Faculteit Gedragwetenschappen.
- Dykstra, P.A. (1991). Arbeidsmarktparticipatie van vrouwen en de ontwikkeling van de vruchtbaarheid. In N. van Nimwegen & H. van Solinge (red.). *Bevolkingsvraagstukken in nederland anno 1991*, (pp. 167-177). Rapport van de Werkgroep Periodieke Rapportage Bevolkingsvraagstukken (3), Den Haag: nidi.
- Glaser, B.G., & Strauss, A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Grundy, E., Ahlburg, D., Ali, M., Breeze, E. & Sloggett, A. (1999). Disability in great britain: Results from the 1996/7 disability follow-up to the family resources survey. *Research report, 94*, London: Department of Social Security.
- Grundy, E. (2003). The epidemiology of aging. In Tallis, R. C. and Fillit, H. M. (eds), *Brocklehurst's textbook of geriatric medicine and gerontology* (pp. 3-20). Edinburgh: Churchill Livingstone.
- Infratest Sozialforschung (2003). *Hilfe- und pflegebedürftige in privathaushalten in deutschland 2002*. München.

- Inglehart, (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles among western Publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1985). Aggregate stability and individual-level flux in mass belief systems: The level of analysis paradox. *American Political Science Review*, 79, 97–116.
- Jakobs, E.-M., Lehnen, K. & Ziefle, M., (2008). *Alter und techniekonzepte, technikkonzepte, technikkonzepte und technikkonzepte älterer menschen*. Aachen: Apprimus Verlag.
- König, W. (2000). *Geschichte der konsumgesellschaft*. Stuttgart: Steiner.
- Lagemaat, L., Linden, M. van der, Schellekens, E. & Stephan, C. (2005). *Wie de woning houdt, passe haar aan. Gebruikersonderzoek naar het oplossen van eengezinswoningen voor ouderen*. Utrecht: Aedes-Arcades Kenniscentrum Wonen-Zorg.
- Laslett, P. (1989). *A fresh map of life: The emergence of the third age*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Liefboer, A.C. & Dykstra, P.A. (2000). *Levenslopen in verandering: een studie naar ontwikkelingen in de levenslopen van nederlanders geboren tussen 1900 en 1970*. Den Haag: Sdu.
- McAdams, D.P. (1996). Personality, modernity, and the storied self: a contemporary framework for studying persons. *Psychological Inquiry*, 7(4), 295-321.
- McAdams, D.P. (2008). The life story interview. The Foley Center for the Study of Lives. Northwestern University.
- Mollenkopf, H., Meyer, S., Schulze, E., Wurm, S. & Friesdorf, W. (2000). Technik im haushalt zur unterstützung einer selbstbestimmten lebensführung im alter. *Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie*, 33 (3), 155–168.

- Orland, B. (1998). Haushalt, konsum und alltagsleben in der technikgeschichte, *Technikgeschichte*, 65, 273-295.
- Polkinghorne, D. E. (1996). Narrative knowing and the study of lives. In J. Birren, G. Kenyon, J. E. Ruth, J. J. F. Schroots, & T. Svensson (eds.), *Aging and biography: Exploration in adult development* (pp. 77–99). New York: Springer.
- Schabracq, M.J. (1998). *Medewerkers van boven de veertig. De verborgen strategische factor*. Deventer: Kluwer Bedrijfsinformatie B.V..
- Strauss, A. & Corbin J. (1990). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. London: Sage Publications.
- VanDuin, C. & Garssen, J. (2011). Bevolkingsprognose 2010–2060: Sterkere vergrijzing, langere levensduur. In Centraal Bureau voor de Statistiek, *Bevolkingstrends: 1e kwartaal* (pp. 16-23). Den Haag: CBS.
- VanDalen, H., Huisman, C. & VanImhoff, E. (1999). Arbeidsaanbod in de Europese Unie: Convergentie of divergentie? *Demos*, 15, 25-29.
- VanGameren, E., Stevens, J., Woittiez, J., Kok, L., & Sadiraj, K. (2005). Zelfstandig wonen door ouderen: wensen en mogelijkheden. *Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen*, 83(8), 479-484.
- VanPoppel, F. W.A. (1999). *De statistieke ontleding van de dooden: Een spraakzame bron?* Nijmegen: Nijmegen University Press.
- Visser, J. (1999). *De sociologie van het halve werk*. Amsterdam: Oratie Universiteit van Amsterdam.

Bijlagen

Bijlage I Informed consent

TOESTEMMINGSVERKLARING VOOR DEELNAME AAN HET WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK: VERHALEN OVER TECHNOLOGIE

Waar gaat het onderzoek over? Het doel van dit onderzoek is het verzamelen van informatie over de beleving van technologische veranderingen tijdens het leven van ouderen. We zijn geïnteresseerd in hoe verschillende technologische veranderingen het leven van mensen veranderd en beïnvloed hebben.

Binnen het kader van dit onderzoek wil ik graag een interview bij u afnemen. Het gaat bij dit interview om u eigen levensverhaal in verband met technologische veranderingen en welke rol deze in uw leven hebben gespeeld en spelen. Daarom zal ik u straks een aantal vragen over verschillende technologische domeinen stellen. Het gaat hierbij om (1) huishoudelijke apparaten, (2) vervoermiddelen, (3) computer en communicatietechnologie, (4) zorg- en gezondheidsapparatuur en tot slot (5) uw algemene ervaringen met technologie. Het is de bedoeling dat u vertelt over uw eigen mening, gevoelens, ervaringen en belevingen met technologieën. Er zijn geen goede of foute antwoorden, het gaat echt om uw eigen ervaringen en meningen.

Wat betekent dit voor u? Het interview zal ongeveer anderhalf uur duren. Voor een latere analyse wordt dit interview opgenomen maar uw gegevens blijven anoniem. In de verslaglegging is het mogelijk dat wij voorbeelden uit dit interview gaan gebruiken om dingen uitteleggen of te verduidelijken, maar deze voorbeelden zullen niet aan uw gegevens gekoppeld worden. Alle informatie zal dus anoniem verwerkt worden.

Geeft u toestemming? Ik ben naar tevredenheid over het onderzoek geïnformeerd. Ik heb de schriftelijke informatie over het onderzoek goed gelezen. Ik ben in de gelegenheid gesteld om vragen over het onderzoek te stellen. Mijn vragen zijn naar tevredenheid beantwoord. Ik heb goed over deelname aan het onderzoek kunnen nadenken. Ik heb het recht mijn toestemming op ieder moment weer in te trekken zonder dat ik daarvoor een reden behoeft op te geven. Ik heb het recht om altijd verdere vragen over het onderzoek of het interview te stellen. Ik stem

ermee in dat het interview wordt opgenomen en dat geanonimiseerde voorbeelden uit het interview gebruikt worden in de verslaglegging.

Ik stem toe met deelname aan het onderzoek.

Naam

Plaats, Datum, Handtekening

Bijlage II Interviewschema

Interview ‘Verhalen over technologie’

Introductie

- Kort voorstellen (naam, studie, etc.)
- Doel van het onderzoek uitleggen: informatie verzamelen over de beleving van technologische veranderingen in het leven van de oudere.
- Het gaat om welke invloed technologische veranderingen op het leven van de oudere hebben gehad.
- We zijn geïnteresseerd in uw eigen verhaal over technologie. Het gaat daarbij niet om de apparaten zelf, maar om de rol die ze al dan niet speelt in uw dagelijkse leven.
- Uw eigen mening, gevoelens, uw ervaringen en uw belevingen met technologieën zijn dus belangrijk voor ons.
- U bent zélf de expert. Het gaat om úw eigen beleving en mening, of u nu een voorstander of een tegenstander bent voor bepaalde technologie. Er zijn dus geen goede of foute antwoorden.
- Sommige vragen kunnen wat lastig zijn: geen probleem om verduidelijking te vragen, en neem gerust de tijd om een goed antwoord te geven.
- Verkregen informatie zal anoniem verwerkt worden, dus geen naam, adres, etc.
- Interview zal ongeveer anderhalf uur duren, kan korter of langer uitvallen, voelt u zich niet gehaast.
- Er zullen vijf verschillende onderwerpen behandeld worden: (1) Huishoudelijke apparaten, (2) Vervoermiddelen, (3) Computer en communicatietechnologie, (4) zorg- en gezondheidsapparatuur en (5) tot slot uw algemene ervaringen met technologie.
- Heeft u nog vragen?

Inleiding interview

Om u wat beter te leren kennen, begin ik het interview met enkele vragen over uw huidige en vroegere leefsituatie.

- Wat is uw leeftijd?
- Wat is uw huidige woonsituatie?
- Wat zijn momenteel uw belangrijkste bezigheden?
- Wat zijn momenteel uw belangrijkste sociale contacten?
- Hoe is het vandaag de dag met uw gezondheid?
- Welke opleiding heeft u gevolgd?
- Wat voor werk deed u vroeger(indien werkeloos: partner)?
- Hoe waren over het algemeen uw financiële mogelijkheden om nieuwe technologieën aanteschaffen als u uw eigen situatie vergelijkt met die van de mensen in Nederland/Duitsland?

Het onderwerp gaat nu over verschillende technologieën, maar het is belangrijker voor ons dat u verteld wat uw beleving rondom een bepaalde technologie was, welke waarde u eraan hecht en welke ervaringen u ermee heeft.

I. Huishoudelijke apparaten

Nu wil ik u graag een aantal vragen over uw ervaringen en meningen over elektrische huishoudelijke apparaten stellen. In de jaren 50 zijn er allerlei nieuwe elektronische huishoudelijke apparaten op de markt gekomen die in het huishouden gebruikt konden worden. Ik zal u nu een aantal vragen over uw verleden, heden en toekomst stellen die betrekking hebben op uw ervaringen met huishoudelijke apparaten.

1. Welke huishoudelijke apparaten waren voor u bijzonder belangrijk in de jaren '50/'60? Kunt u er één of twee noemen die voor u het meest van belang waren?
 - Waarom was ... (huishoudelijk apparaat) zo belangrijk voor u?
 - Hoe bent u toen van de opkomst van ... (huishoudelijk apparaat) op de hoogte gekomen? (*Voorbeelden: media, belangrijke personen, vrienden, ouders, burenen, o.i.d.*)
 - Kunt u me gedetailleerd vertellen over hoe u de opkomst van ... (huishoudelijke apparaat) heeft *beleefd*?

2. Ik kan me voorstellen dat een aantal dingen in uw leven zijn veranderd of werden beïnvloed door nieuwe elektronische apparaten die in uw eigen huishouden zijn gekomen. Hierover wil ik graag enkele vragen stellen.
 - Kunt u mij vertellen over de *ervaringen* die u vroeger heeft opgedaan met het gebruik van huishoudelijke apparaten (algemeen)?
Hoe stond u daar zelf tegenover?
 - Hoe hebben huishoudelijke apparaten vroeger uw eigen leven veranderd of beïnvloed? Kunt u hier positieve en negatieve kanten (van deze veranderingen) benoemen?
 - Hoe is uw leven in de loop der tijd door huishoudelijke apparaten verder veranderd?

3. Ik wil u nu graag een aantal vragen stellen over twee apparaten: de magnetron en de vaatwasmachine.
- Hebt u in uw eigen huishouding zelf een magnetron of een vaatwasmachine?
 - *(indien ja)* Zo ja, sinds wanneer heeft u een magnetron/vaatwasmachine?
 - *(indien ja)* Wat waren uw redenen om een magnetron/vaatwasmachine aan te schaffen?
 - *(indien nee)* Wat waren uw redenen om geen magnetron/vaatwasmachine aan te schaffen?
 - Hoe zou u tegenwoordig het nut en de noodzaak voor úzelf van deze apparaten beschrijven?
4. Bij dit onderwerp wil ik tot slot nog met u naar de toekomst kijken. Bent u van plan om een bepaald huishoudelijk apparaat aan te schaffen?
- Zo ja, welk dan en waarom?
 - Zo nee, kunt u zich *voorstellen* dat er toch nog een nieuw huishoudapparaat voor u in aanmerking zou kunnen komen?
Waarom of waarom niet?

Afsluiting

- Bedanken voor medewerking
- Hoe vond u het om aan dit interview mee te doen?
- Heeft u nog vragen?
- Herhalen dat gegevens anoniem verwerkt zullen worden

Bijlage III Bezit vaatwasser

Bezit vaatwasser	Mannen (n = 11) %	Vrouwen (n = 19) %	Totaal (n = 30) %
Ja	91	58	70
Nee	9	42	30

Bezit vaatwasser	Mannen (n = 10) %	Vrouwen (n = 11) %	Totaal (n = 21) %
Sinds			
1970-1979	0	27	14
1980-1989	40	9	24
1990-1999	30	36	33
2000-2010	10	9	10
Geen antwoord	20	18	19

Bijlage IV Bezit magnetron

Bezit magnetron	Mannen (n = 11) %	Vrouwen (n = 19) %	Totaal (n = 30) %
Ja	100	89	93
Waarvan combimagnetron	18	21	20
Nee	0	11	7

Bezit magnetron	Mannen (n = 11) %	Vrouwen (n = 17) %	Totaal (n = 28) %
Sinds			
1970-1979	0	12	7
1980-1989	18	18	18
1990-1999	45	41	43
2000-2010	18	12	14
2011	0	6	4
Geen antwoord	18	12	14